MAGYAR IPARMŰVÉSZET

HUNGARIAN APPLIED ARTS 2023/1

HEVESI Annabella: Vanishing Cabinet. Kivitelezők: DeKa Bútor Kft., IO LINE AND ROUND Kft. | Annabella HEVESI: Vanishing Cabinet. Producers: DeKa Bútor Kft., IO LINE AND ROUND Kft. | **2022, festett, anyagában színezett MDF, bútorlinóleum, szénacél, 118x60x35 cm**
Render: Hevesi Annabella *(Cikkünk az 50. oldalon)*

MAGYAR IPARMŰVÉSZET

HUNGARIAN APPLIED ARTS 2023/1

TARTALOM

KIÁLLÍTÁSOK – MŰHELYEK

2 **Preparált testtapasztalatok**
Az érintettség reprezentációi Besnyői Rita, Marosi László és Szenteleki Gábor műveiben *(Tóth Ditta)*

9 **Belső csendek**
Tóth Lívia textilművész kiállítása *(Novotny Tihamér)*

15 **XXXIV. Őszi Kerámia Tárlat**
Kiállítás az MKISZ galériájában *(Csenkey Éva)*

22 **A világ színe-java Békéscsabán**
Gondolatok a XXIII. Tervezőgrafikai Biennálé kapcsán *(Farkas Anna, Szurcsik József)*

27 **Fibre Art & Fine Art**
A Łódźi Strzemiński Képzőművészeti Akadémia kiállítása a Pesti Vigadóban *(Kelecsényi Csilla)*

30 **Múltidézés**
Személyes visszatekintés a Velem 1975–1983 című kiállítás megnyitóján *(T. Doromby Mária)*

34 **„...az elődök által megkezdett úton”**
Sisa József ötvös- és zománcművész emlékkiállítása a Cifrapalotában *(ifj. Gyergyádesz László)*

ÉRTÉKŐRZÉS

40 **A szombathelyi Lakástextil Vállalat és a Mill’Art Stúdió I.**
Jellegzetes „iparművész-” és iparművész-pályaívek a 20. századi Magyarországon *(Molnár Eszter)*

PEDAGÓGIA

45 **A matematikai univerzum megismertetése gyerekekkel**
Marie Neurath Isotype-missziója *(Máthé Katalin)*

TÁRGYKÖZELBEN

50 **Színek nyelvén**
Hevesi Annabella Burnt Geometry bútorkollekciója *(Farkasdy Melinda)*

54 **Hírek**

CONTENTS

EXHIBITIONS – WORKSHOPS

2 **Prepared Sensory Experiences**
Representations of being touched in the works of Rita Besnyői, László Marosi and Gábor Szenteleki *(Ditta Tóth)*

9 **Inner Peace**
Textile artist Lívia Tóth’s exhibition *(Tihamér Novotny)*

15 **XXXIV. Autumn Ceramics Show**
Exhibition in the gallery of MKISZ *(Éva Csenkey)*

22 **The Pick of the Basket at Békéscsaba**
Thoughts apropos of the XXIII. Graphic Design Biennial *(Anna Farkas, József Szurcsik)*

27 **Fibre Art & Fine Art**
Works from the Strzemiński Art Academy of Łódź in the Pesti Vigadó *(Csilla Kelecsényi)*

30 **Conjuring Up the Past**
Personal recollections at the vernissage of the Velem 1975–1983 exhibition *(Mária T. Doromby)*

34 **‘... along a trail started by the predecessors’**
Commemorative exhibition of goldsmith and enamel artist József Sisa in the Cifrapalota *(László Gyergyádesz jr.)*

SAFEGUARDING VALUES

40 **The Home Textiles Company of Szombathely and the Mill’Art Studio I.**
Typical life paths of ‘industrial artists’ and product designers in 20th century Hungary *(Eszter Molnár)*

PEDAGOGY

45 **Acquainting Children with the Mathematical Universe**
Marie Neurath’s Isotype mission *(Katalin Máthé)*

CLOSE-UP

50 **In the Language of Colours**
Annabella Hevesi’s Burnt Geometry furniture collection *(Melinda Farkasdy)*

54 **News**

A CÍMLAPON | ON THE FRONT COVER:
BESNYŐI Rita: Önarckép (1), részlet
Rita BESNYŐI: Selfportrait 1 (detail)
2022, réz, kombuchabőr, zsineg, a teljes mű: 29x21 cm
Fotó: Besnyői Rita *(Cikkünk a 2. oldalon)*

A HÁTSÓ BORÍTÓN | ON THE BACK COVER:
TÓTH Lívia: Platánhoz hasonlatosan gyógyítsátok be sebeiteket (részlet)
Lívia TÓTH: Heal your wounds like a plane tree (detail)
2020, gyapjú, nemezelt, a teljes mű: 200x140 cm
Fotó: Novotny Tihamér *(Cikkünk a 9. oldalon)*

Preparált testtapasztalatok

AZ ÉRINTETTSÉG REPREZENTÁCIÓI BESNYŐI RITA, MAROSI LÁSZLÓ ÉS SZENTELEKI GÁBOR MŰVEIBEN

Mindannyian társadalmi lények vagyunk, akiket az általunk kialakított szociális környezet határoz meg. Ez a meghatározottság a képességeinkben, szokásainkban, szükségleteinkben és érzéseinkben is kimutatható. A mindennapi életünk sikeressége az egyéni adottságaink mellett a szocializációs folyamatainktól is függ, ezért alapvető jelentőséggel bírnak a személyiségünk, illetve viselkedésünk alakzatai, a társas készségeink és szociális szerepeink fejlesztése, illetve a védekező mechanizmusaink működtetése. Interperszonális kapcsolódásaink fontos feltétele a kölcsönös egymásra hatás, az interakció, mely akkor valósul meg, ha megvan a lehetősége annak, hogy az egyik személy cselekedetei, gondolkodása, személyiségének lenyomatai, vagy az általa gerjesztett érzelmi behatások befolyásolják a másikét. Ezeknek a kölcsönös egymásra hatásoknak a megélésében kiemelkedő jelentőséget kap a test szerepe. A fenomenológia úgy tartja, hogy az észlelő test az az „átjátszó állomás", amely közvetít a világban megélt tapasztalatok és a tudatunk között, és amely megnyitja magát a másik ember felé, hogy rajta keresztül önmagához juthasson vissza. Hiszen a test észlel, érzékel, érez. A test önmagunk és mások megértésének a közege, amely a világnak nevezett tapasztalati mezőbe van belehelyezve. Észleléseink tehát felfedik az önmagunkhoz és a világhoz való viszonyunkat is.

A fenomenológiánál maradva, Edmund Husserl német filozófus elvetette a szokásos test-lélek-elme felosztású megközelítéseket, helyette a testi tapasztalást a maga eredetiségében igyekezett megvizsgálni. Arról beszél, hogy minden testtapasztalatban sajátos kettősség figyelhető meg, és kijelenti, hogy ennek a kettősségnek pont az a lényege, hogy egyszerre vagyunk képesek a testünket kívülről és belülről is átélni. Husserl ezért kétféle testi minőséget határoz meg: a fizikai testet (Körper) és a szubjektív, organikus testet (Leib). Tehát a fizikai test benyomásaihoz az érzelmekkel teli, eleven test megélései is hozzáadódnak. Ezzel magyarázható, hogy egy bizonyos érzethez különböző karakterű élményeket kötünk, mint például a fájdalom esetében is többfélét tudunk elkülöníteni. A többiek testét is hasonló konstrukcióként érzékeljük, ezért feltételezhető, hogy másokat is a miénkhez hasonló ego irányít, és ugyanannak a kettősségnek a váltakozásában, egymásba játszásában léteznek. E két minőség összefonódásából létrejövő tapasztalás teszi a testet egyszerre érzékelő és érzékelhető dimenzióvá, hiszen individuális és szociális helyzetekben az észlelés cselekvői és tárgyai is egyaránt vagyunk.

BESNYŐI Rita: Önarckép (2) | Rita BESNYŐI: Selfportrait 2 | 2022, réz, kombuchabőr, zsineg, 29x21 cm
Fotó: Schöff Gergely

A testtapasztalás felülete a bőr: elválasztó „réteg", mely köztes térként funkcionál test és világ között. Ugyanakkor projekciós felületként is szolgál, amely visszatükrözi mind az organikus testünk, mind pedig a fizikai testünk által felfogott és befogadott ingereket, megéléseket. Viszont a szociális helyzeteknek kitett testünk bőre páncél is, de nem külső rátét, hanem belülről, önmagából kinövő szerv, melyet a test a dolgok felé tart. Vagyis az észlelésben közvetítő közegként adott bőr egy olyan eleven térként van jelen, amelyben az én és a világ érintkezik egymással.

Vajon ez az érintkezés és érintettség hogyan és milyen céllal tud reprezentálódni a művészeti vagy design-kontextusba helyezett testtapasztalat esetében? Hogyan mutatja meg magát az elkészült tárgyakon keresztül az észlelő-észlelhető-észlelet viszonyrendszerében egyszerre jelen lévő test? A kortárs tárgytervezői és tárgyalkotói szcéna követői egységesen egyetértenek abban, hogy számos hazai tervező munkái a design és a képzőművészet határán helyezkednek el, mert olyan többlettel rendelkeznek, ami túlmutat tárgyaik hasznosságán és esztétikai érdemein. Ezért alkalmasak arra is, hogy a tárgyalkotás értelmezői szempontjainak kiszélesítésével beemelhetők legyenek a kortárs művészeti beszédmódba. Besnyői Rita építész, ötvös, ékszertervező, Marosi László fémműves, ékszertervező, szakoktató és Szenteleki Gábor festőművész, tanár kiállítási anyagai remek alkalmat szolgáltatnak ezeknek a határterületeknek a letapogatására.

BESNYŐI Rita: Lyukas bőr bross | Rita BESNYŐI: Holey skin, brooch
2022, kombuchabőr, alumínium, zsineg, ezüst, Ø 8 x 2 cm
Fotó: Besnyői Rita

BESNYŐI Rita: Önarckép (3) | Rita BESNYŐI: Selfportrait 3
2022, réz, kombuchabőr, ezüst, 29x21 cm
Fotó: Besnyői Rita

Az alkotói tudat folyton figyeli, irányítja, elemzi, értékeli önmagát. Kíváncsisággal fordul a saját igazságainak, átélt traumáinak identitásképző mintázatai felé, melyeket lenyomatként megőriz minden elkészült munkában. Besnyői Rita munkái, gazdag és sokrétű témafelvetései is ezen az önreflektív módon szólalnak meg. Alkotói tevékenységét kísérletező attitűd és bátor anyaghasználat jellemzi. Kifejezésmódjában saját érzékenységén átszűrt,

őszinte hangú, önterápiás szándék érhető tetten, amely minden tárgyába beleíródik.

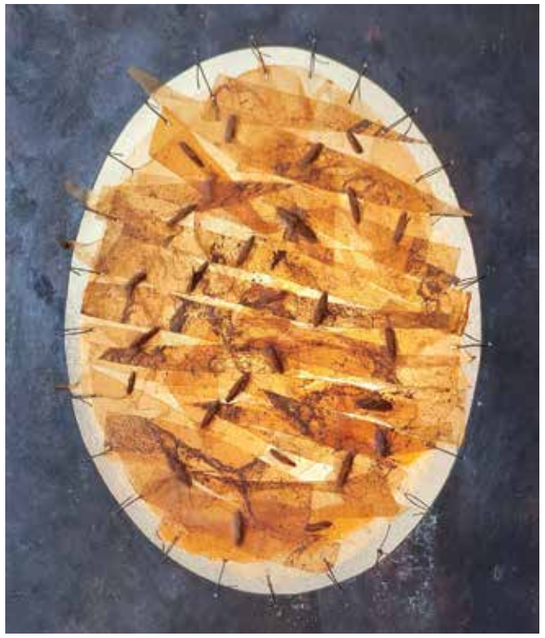

BESNYŐI Rita: Önarckép (4) | Rita BESNYŐI: Selfportrait 4
2022, réz, kombuchabőr, zsineg, rózsatövis, 29x21 cm
Fotó: Besnyői Rita

A *Bőr* sorozatot a K.A.S. Galériában láthattuk a *Kontrapunkt* című kortársékszer-kiállítás részeként 2022. szeptember 13. és 18. között. A sorozat tárgyain kombuchagombából érlelt, kör alakú, pergamenbőrszerű anyag van rézkeretekbe kifeszítve. Érzelmi kijelentéseket tevő, mellkasra szánt brossok, amelyek hozzáférést engednek mind az individuum felőli, mind pedig egy tágabb környezetbe helyezettség értelmezési területeihez is. Párbeszédet kezdeményeznek egyén és közösség, ember és természet, létrehozott és természetes, érzelmi kitettség és gyógyulás, külső és belső minőségei között. A legkézenfekvőbb értelmezési réteg az egyén különböző szerepeinek, önarcképeinek, érzelmeinek vizuális lenyomati szintje. A mindennapi életünk különböző helyzeteiben előlépő és helytálló személyiségrészeink reprezentációi. Kifeszítve, és belekényszerítve talán, de mindenképpen egy kimerevített pillanat részeként, a figyelem központjába állítva. Anya, testvér, szerető, önző, gyenge, bizonytalan, durva, türelmes, őszinte… olvashatjuk címkékként felfüggesztve: egy trikó díszítő foltjai ezek. A köralakzatok a Petri-csésze asszociációját is felkeltik, és in vitro megfigyelések tárgylemezeiként is tekinthetünk rájuk. Az önreflektív alkotói tudat érzelmi preparátumai, amely megfigyeli, értelmezi és eltárolja megélt helyzeteinek tapasztalatát. Az élet által megnyúzott, vagy önmagunkról lefejtett bőrrétegeink gyűrődései, törékenyre száradásai, vagy a tapasztalatok által megedzett ráncos arcbőrünk ernyedt barázdáltsága. Sajátos reprezentációi a fenomenológiából kölcsönzött kétféle testi minőségnek, vagyis a hús-vér testi tapasztalásnak (Körper) és az eleven, érzelmekkel teli test megéléseinek (Leib), illetve azok egymásra rétegződéseinek, vagy éppen szétfesléseinek. Nem konkrét történetet mesélnek el, hanem a helyzetekbe vetett test percepcióinak egymásba fonódását állítják elénk a megtapasztalt észleletek gazdagságában. Viszont a szövés aktusa az átformálás, újrastrukturálódás olvasatát is kínálja, azt az érzelmi fázist jelenítve meg ezáltal, amikor egy meghasadt állapot után „összerakjuk” magunkat. Az összevarrt munkák is behozzák a helyreállítás, gyógyulás asszociációit, melyet a lógó, „elvarratlan szálak”, és a nem teljesen illeszkedő darabok között keletkező rések, hiányok további szimbolikus réteggel vonnak be. A kikényszerített egyesülés, a külső beavatkozás vagy a hegesedő sebek, megszáradt húscafatok kellemetlen érzetéhez az operáció utáni gyógyulás reményteli várakozása vegyül.

A *Bőr* sorozat darabjainak szemlélésekor láthatjuk, hogy az individuum felőli értelmezésektől elmozdulhatunk

BESNYŐI Rita: Bőr térinstalláció | Rita BESNYŐI: Skin space installation
2022, kombuchabőr, drót, tüll, 60x40 cm
Fotó: Schöff Gergely

a közösségben átélt, interperszonális kontextusok felé is. A társas viszonyok kínálta olvasatban az egymás felé fordult testek, egymásba fonódott kapcsolatok szociális mintázatait ismerhetjük fel, hiszen a szövés, varrás, kifeszítés, rétegezés technikai elemei a másokhoz való kapcsolódás különféle reprezentációit is modellezik. Az illeszkedési problémák, szakadások, idő- és térbeli hiányjelek tapasztalati emlékei is mindannyiunk számára könnyen előhívhatók Besnyői Rita brossai által.

Az anyagként hozzáadott növényi tüske a védekezés-támadás szociális dinamikáit idézi, vagyis egyéni és közösségi olvasatot is kínál, ugyanakkor két új gondolati irányt is a művekhez csatol. Egyrészt, aki régebb óta követi a művész munkáit, az felismeri, hogy a tüskék visszatérő motívumok, és nem először jelennek meg asszociációs elemekként. Láthattuk már a karantén ideje alatt készült ékszereiben, illetve az *I follow rivers/folyók mentén* című kiállításán is (FISE Galéria, 2021. szeptember). Egyfajta vizuális összekötő részecskeként Besnyői beidézi ezeket a korábbi munkáit is, folytatólagosságot képezve és illeszkedve a sokrétű, mégis egységes ékszertervezői életműhöz. A tüske alkalmazásával a magányosság többféle síkjára való rálátás tapasztalati összegzése, a repetitív tevékenységek felszabadító ereje és a természetből való merítés alkotói attitűdje jelenik meg. Ugyanakkor a művek organikus, növényi részei az ember és természet viszonyrendszerének értelmezési keretei közé is illeszkednek, amit alapvetően a kombuchagomba mint anyag jelölt ki. A gombák a természet nagy átalakítói: a lebomlás, a rothadás és a megújulás folyamatainak irányítói. Az emberi bőr itt kombucha által megtermelt és kiszárított „micéliummasszával” lett helyettesítve. Teret adva ezzel az önkényes, véletlenszerű formaalakulásnak is, hiszen egy organikus anyag esetében nem minden munkafolyamat irányítható teljes mértékben. Egy biohártya jön létre ezáltal, de nevezhetjük bőrprotézisnek is, melynek színe és fonákja tetszőlegesen lett kijelölve. Az emberi és nememberi ilyen jellegű összevonása a vitalitás különös szintjeit is magába illeszti, hiszen a növényi életmód a figyelemfelkeltés stratégiáit működteti (fenyegető tüskék), míg a gombák a rejtőzködést és a mélyebb tudatszinteket választják.

Összefoglalva tehát, Besnyői Rita *Bőr* sorozatában az individuális és szociális értelmezői keretek mellett az ember természeti környezetbe vetettsége is hangsúlyt kap. E három kontextus nézőpontjai, működési dinamikái keveredtek, egymáshoz rendelődnek, kifeszülnek, egymásra rétegződnek. És csakúgy, mint az életben, egy olyan nyitott, átjárásokkal teli dialektikus mezőt idéznek elénk, melyet illeszkedési vonalak, hegek, töredezettségek, szakadások, kapcsolódási nehézségek tesznek elevenné és sokrétűvé.

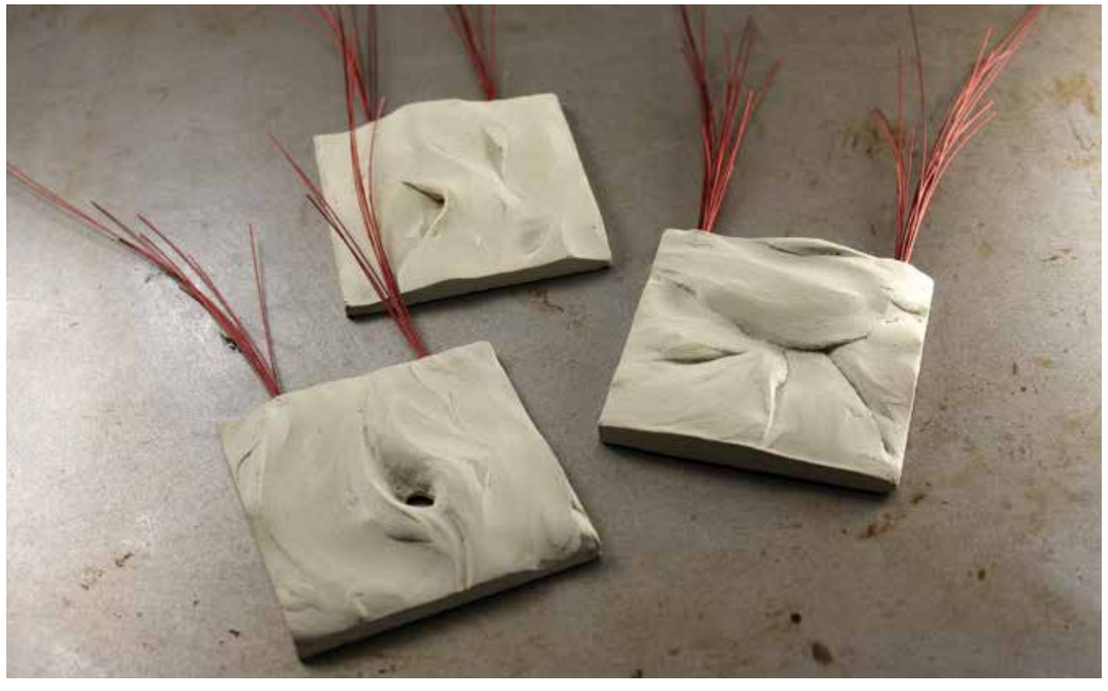

MAROSI László: Nyakékek | László MAROSI: Necklaces
2022, öntött, színezett beton, acélsodrony, medálok: 6x6 cm
Fotó: Marosi László

Az érzelmi helyzeteket átélt test Marosi László és Szenteleki Gábor *Hús és fém* című, a FISE Galériában 2022. május 17. és június 3. között bemutatott kiállítási anyagában is központi szerephez jut. Bár mediálisan két különböző megközelítési utat látunk, de mindkét alkotó műveiben közös elemként kiemelhető a tapasztalás testi lenyomatainak ábrázolása. A bőr e munkákban is a kifejezés és alkotás felületeként, helyszíneként jelenik meg.

Marosi László a fémen kívül gyakran használ betont, bőrt, különböző műanyagokat és egyéb, az aktuális koncepcióhoz igazodó alternatív anyagokat. A kiállításon látható brossaiban, nyakékeiben, táljaiban a trauma taktilis alakzataira ismerhetünk rá. A tűzzománctól szinte megelevenedő gennyesedő, gyulladt sebeket, hegesedő sérüléseket, műtéti varratokat, vérző, kitágult pórusokat, nyúzott húscafatokat látunk, de mégsem riadunk vissza tőlük. Pedig Marosi elég konkrét, nem absztraháló ábrázolásmódot választ: a mimetikus jelleg, a tapintható felületek, a hol élénk, hol elhaló színek több érzékre ható befogadói élményt adnak. A sebek megszólítják bennünk saját megsebzett állapotainkat, ezért ismerünk rájuk, ezért értjük őket. Az egyéni történetek így egymással is interakcióba kerülnek, és a kapcsolódások szociális élménnyé teszik a bemutatott tárgyak befogadói tapasztalatát is. (A megnyitón is többen osztották meg egymással a különböző sérüléseik, látható hegeik tényét.) Vagyis előhívják gyerekkori horzsolások vagy felnőttkori balesetek maradandó nyomainak emlékét, és szívesen hasonlítgatjuk ezeket a kiállított művekhez. Ez azért lehet, mert Marosi alkotásaiban a bőrre mint eseményhelyszínre nézhetünk rá, amely a történést elszenvedi, viszont nem konkretizálja a pontos helyét a testen. Vagyis a kiállított munkák azt az „abszolút bőrt" tárják elénk, amelyet mindenki visel. Ez a közös emocionális/emlékezeti tárból előhívható élmény mindkét testi minőségünkbe (Leibkörper) beleíródott testtapasztalatunk, melynek látható és érzelmileg visszahívható jelei is maradtak. Ebből adódik, hogy a bőr nem csupán a nyomhagyás felületeként, hanem tanújaként is értelmezhető, hiszen minden tapasztalás esetében jelen van. A fém és beton merev redői fájdalomhordozó mintázatok, melyeket a test elleni erőszaktól torzult, görcsös befeszülések jellemeznek: a saját páncéljává váló test vizuális metaforái. A vörös póthaj vagy a fröcsögő vénákat imitáló függesztők segítik a rideg beton és réz nyakékeknek a testi értelmezés kontextusában való maradását.

Szenteleki Gábor festőművész összefonódása az ékszertervezői szakmával nem új keletű, hiszen évek óta dolgozik rajztanárként a Práter (Budapesti Komplex SzC Kézművesipari Technikum) ötvösképzésében, illetve ismerhetjük Bajcsi-Nagy Balázs fémművessel közös, *Life Sucks* című kitűzőjét. A FISE Galéria kiállítóterében bemutatott munkái is ez utóbbi koncepciójához igazodnak, ezért alkalmasak az élethelyzetek által teleírt test diskurzusán belüli vizsgálatra. A *Hús és fém* kiállítási anyaga két részre osztható: ház formájú keretekre kifeszített, különböző bőrfelületeket ábrázoló vásznakra, melyeket gyűrődések, elszíneződések, anyajegyek, tetoválások, bőr alatti erek tesznek változatossá. Illetve természetellenes pózokba csavarodott, vagy mutálódott torzók, testrészletek festményeire. A testi ficamok és torzulások régmúlt traumák nosztalgiáját hordozzák. Pasztellszínű érzelmi preparátumokként tekinthetünk rájuk, melyek az elfogadás és beletörődés megszépítő címkéivel lettek ellátva.

MAROSI László: Tál | **László MAROSI: Dish** | **2022, domborított, poncolt, patinázott vörösréz, Ø 20 cm**
Fotó: Marosi László

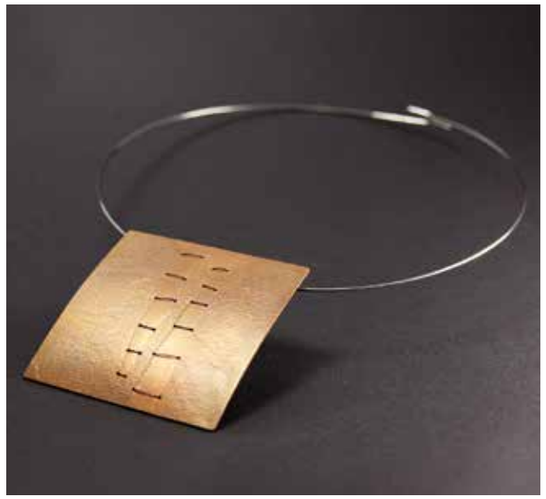

MAROSI László: Nyakék | **László MAROSI: Necklace**
2022, patinázott vörösréz, rozsdamentes acél, damil, medál: 6,3x6,3 cm
Fotó: Marosi László

MAROSI László: Bross | **László MAROSI: Brooch**
2022, cizellált sárgaréz, tűzzománc, patinázott vörösréz, rozsdamentes acél, 6x6 cm
Fotó: Marosi László

SZENTELEKI Gábor: Hssssssszzzzzzz
Gábor SZENTELEKI: Hssssssszzzzzzz
2022, olaj, vászon, 30x25 cm
Fotó: Szenteleki Gábor

SZENTELEKI Gábor: Cím nélkül | Gábor SZENTELEKI: Without title
2020, papír, színes ceruza, vízfesték, olajpasztell, 24x18 cm
Fotó: Szenteleki Gábor

BAJCSI-NAGY Balázs – SZENTELEKI Gábor: Life Sucks, kitűző
Balázs BAJCSI-NAGY – Gábor SZENTELEKI: Life Sucks, badge
2020, olaj, vászon, ezüst, Ø 6,5 cm
Fotó: Szenteleki Gábor

SZENTELEKI Gábor: Nyaraló | Gábor SZENTELEKI: Summer cottage
2021, papír, olajpasztell, színes ceruza, filctoll, 30,5x23 cm
Fotó: Szenteleki Gábor

Szenteleki kitör a hagyományos négyszögletes keret szorításából, és a bőrt mint projekciós felületet használva hat-, hétszögletű alakzatokban kiemeléseket, ráközelített részleteket mutat. Finoman, piktogramok által közöl. Tetoválásai az események vékony vonalas felidézései, nem gazdag illusztrációk, és nem is engednek mélyre a múlt emlékeibe. Itt sem a történetek elbeszéléseit látjuk, csupán tömondatos naplóbejegyzésekként óvatos nyomokat hagyva sejtetnek a lezárult gyerekkorról. Az alkotó nem a megsebzettség állapotaira fókuszál, inkább a kellemes megtapasztalások kerülnek előtérbe. A művek a családi viszonyokhoz vezetnek vissza, hiszen a ház alapforma az otthonosság és a szeretetben levés biztonságát idézi, és előhozza a szülő-gyerek kapcsolatok, a gyermeki önfeledtség világát. A befogadóval való interakció ezeknél a műveknél is megtörténik: alapvető hozzáférést biztosítanak a gyermekkori emlékekből építkező önmagunkhoz, és bennünk is megszólítják a régi nyaralásaink, rajzfilm- vagy olvasási élményeink kedves emlékeit. Nem provokálnak, nem dobnak bele korábban megélt poklainkba, mégis sajátos melankóliát árasztanak. Mert bár tudjuk, hogy a család szociális közegében történt események érzelmi lenyomataival van dolgunk, mégis keserédes magányosságot olvashatunk ki belőlük.

TÓTH Ditta
esztéta, műkritikus

Belső csendek

TÓTH LÍVIA TEXTILMŰVÉSZ KIÁLLÍTÁSA

Az Art Market Budapest 2022-ben megrendezett kiállításának egyik asztaláról vettem magamhoz azt a képes levelezőlap méretű szöveges szórólapot, amelyet a szentendrei székhelyű MANK, azaz a Magyar Alkotóművészeti Közhasznú Nonprofit Kft. égisze alatt az ÚjMűhely Galéria a Derkovits-ösztöndíjpályázathoz kapcsolódóan forgalmazott, s amely két figyelemre méltó közleményt tartalmazott. Az egyik oldalán azt olvashattam csupa nagybetűvel: „NÉZZ, ÉREZZ, HOGY JOBBAN LÁSS!" A másikon pedig, hogy: „A kortárs művészek kortársai vagyunk. Senki sem érti jobban egy adott kor művészeit, mint saját kortársaik. Te is kortárs vagy [pirossal írva!]. Ez a mi korunk, a mi képeink."

A *Kortárs* szerkesztőségében mi is próbálkoztunk hasonlóval: „Legyen Ön is Kortárs! A KORTÁRS mértékadó és értékőrző irodalmi és művészeti folyóirat: az időtálló minőség lapja."

Az embernek mindig kell valami fogódzó, kell egy eligazító tábla, egy turistajel, hogy elindulhasson valahonnan valamilyen irányba, leginkább a múlt felé, amikor azt hiszi, kizárólag előretart.

Valamikor így filozofáltam erről a *Pontos időrendben – Sorsfürkésző írott azonosulási kísérletek a képzőművészet világából* című rendhagyó kötetemben 1998-ban: „Belegöngyölődünk emberi emlékezetünk jelenébe, akár egy kiterített, átlátszó szőnyegbe, amelynek egyik oldalán a már megtörtént múlt jelüledékei, míg a másik oldalán jövőnk illanó foltjai és esélyeink felvillanó tüneményei sziporkáznak rátekeredőn vándorló tudatunk virtuálisan vastagodó láthatatlan magjára.

Mindig is érdekeltek a szubjektív időérzetek különféle szintézisei.

Van, aki vakon hisz a jövőben, a dolgok folytathatóságában, és botor módon megváltó búcsúcédulákat borítékol a hálás utókor számára. A címváltozás lehetősége

TÓTH Lívia: Égi halászat | Lívia TÓTH: 'Sky' fishing | **2015, fém, gyapjú, nemezelt, 100x120x70 cm**
Fotó: Novotny Tihamér

TÓTH Lívia: Főnix (részlet) | Lívia TÓTH: Phoenix (detail)
Fotó: Lethenyei László

persze fel sem merül benne, hiszen a jövő múltidejeként éli át saját jelenét. Távollátó tekintete elhomályosult világot lát maga körül, ha lefelé néz. Így nem pillanthatja meg azt a kést sem, amely a folytonos »MOST« kezében lapul, s amelynek mindig az a hivatása, hogy váratlanul elvágjon öröknek hitt szálakat. Nincs tehát reális kivetítése koráról: csak régi egyenlete a valóságról! De a megváltozott helyzeteknek már nem kellenek a régi megoldások.

Van, aki nyomatékosan és végérvényesen tagadja a múltat, a súlytalanság állapotát kedveli, s egy új jövőre koncentrál, de csak a kiszámíthatatlan viszonylagosságokban bővelkedő jelent markolhatja meg, s permanens aberrációban él.

Van, aki csak a múlt átértelmezésével, jelenbe építésével érzi fenntarthatónak önmagát, s akár egy jó íjász a múlt és a jövő felé egyszerre fejti ki anyagi és szellemi aktivitását a művészi cselekvés puritán miméziseként."

„Még az sem kizárt, hogy a céltábla nyilad útjába kerül." Ezt már Fodor Ákos tenné hozzá egyik haikukoanjában.

Tóth Lívia textilművésznek – aki nem mellesleg az utóbbi időben egyre filozofikusabb című tárlatokkal lepi meg közönségét – a legfőbb fogódzója, inspirálója a szín. De ugyanígy említhetnénk az anyagot, a nemezt és a selyemorganzát, merthogy ezek a legfőbb matériái, s az állandó kísérletezésből fakadó számtalan ötletét és leleményét is ugyanúgy idesorolhatnánk, mert ezeknek a következménye a jó mű, nem a témáé. A témára rátalál az ember, vagy úgy is mondhatnánk, a téma megtalálja emberét.

Tóth Lívia még főiskolás korában Nagy Mari és Vidák István nemezkészítők kecskeméti művésztelepén talált rá erre az ősi anyagra és technikára, amelyet azóta is használ. A nemez tulajdonképpen összegubancolódott gyapjúszálakból áll – már önmagában is milyen gyönyörű metaforája ez a tér- és időrétegeknek, a sorsnak, az emberi utaknak, valamint a véletleneknek! –, de képződhet másféle szőrszálakból is, például teveszőrből. A hagyomány szerint a nemez a világ első textilje, még Noé korából. Tudniillik a lehullott, levedlett állatszőrök a taposás, nedvesség és izzadság hatására anyaggá álltak össze. Egy török monda szerint – erről éppen Nagy Mari mesél egy, a Magyar Művészeti Akadémia által készített kisfilmben (*Nemezművészeti találkozó Nagykőrösön*, 2014) – egy vándorpróféta sarkát feltörte a lábbelije, ezért gyapjút tett alá, így találta fel a nemezt. Tehát, hogy nagyon-nagyon régi az emberiségnek ez a találmánya, az már szinte bizonyos, erről tanúskodnak a sivatagban, mocsárban, jégben, szkíta sírokban régészeti leletként fennmaradt több ezer éves textíliák.

Alkotónk első nagyobb lélegzetű munkáját is ebből az anyagból készítette *Szakrális tér* címmel. Mit, munkáját? Sokkal inkább egy többszereplős performanceszal belakott, vagy inkább értelmezett spirális tér-idő szerkezetű gigainstallációról kellene beszélnünk. Tanára, Szilvitzky Margit irányította őt a monumentális méretek felé, s ehhez az útmutatáshoz azóta is tartja magát, tudniillik autonóm textilben alig van kis méretű műve.

Erről a nevezetes nívódíjas műről a következőket mondta férje, Módy Péter szobrász-restaurátor művész egy Mezőtúron 2014-ben elhangzott megnyitóbeszédében:

TÓTH Lívia: Főnix | Lívia TÓTH: Phoenix | **2008, gyapjú, nemezelt, 230x400 cm**
Fotó: Lethenyei László

TÓTH Lívia: Generációk | Lívia TÓTH: Generations | **2018, gyapjú és organza, nemezelt, 170x204 cm**
Fotó: Novotny Tihamér

„Tóth Lívia diplomamunkája [1990] egy spirális világmodell, egy óriási *nemezinstalláció* volt. A hatalmas »nemezvásznak« szinte földrétegstruktúráknak tűntek. A *nemezvászon* kifejezés használata nem véletlen, hiszen Tóth Lívia a kezdetektől *vászonkép*ként, vagyis *táblakép*ként fogta fel a nemeztechnikát, színes gyapjúval »festett« táblaképeket készít immár több mint két évtizede."

Tóth Lívia is elindult a múlt felé, mégis a jelenben tartózkodik. Tudniillik munkálkodását nem úgy írja le, mint a régész tevékenységét, aki rétegről rétegre halad vissza térben és időben, mintegy szétválasztva a szálakat, hanem épp ellenkezőleg: ő rétegeket dolgoz össze plasztikus, reliefszerű nemezfestményein.

A szabad művészetek doktori címének védésével kapcsolatosan (DLA) fogalmazódtak meg benne azok a gondolatok, amelyek ma is érvényesek bizonyos munkáira. Idézem őt: „Műveimben és tanulmányaimban a kollektív emlékezet nyomait kutatom és szembesítem közönségemmel. Régészeti emlékek motívumait ragadom ki a szkíta, hun, avar, honfoglalás kori, román kori, s még fellelhető népművészeti munkák köréből, új tartalommal, szín és hangulati elemekkel új életet lehelek beléjük, mintegy titkos mágiaként, mert amit látunk, azt nem feledjük. Ilyen búvópatakként tör felszínre a népművészetben egy-egy motívum akár több száz év múltán. Kései munkáimban a motívum mellé a kert, a paradicsom vízióját társítom háttérül, habár ezek a kertek túlságosan civilizáltak, méltó alapot hagynak a gondolatnak, a távlatnak. […] A motívumok nagyon sokáig őrzik ősiségüket. Az ősképek a tudatalattinkat nyitják meg. Olyan képeket akarok létrehozni, amelyek ezt az összeolvadást fedik fel: a rétegek egymásra épülését, ellentétes irányát a régészével, aki szétválaszt."

TÓTH Lívia: Dervistánc | Lívia TÓTH: Derwish Dance | **2012, gyapjú, nemezelt, 80x80 cm**
Fotó: Novotny Tihamér

Egy 2019-ben vele készült zalaegerszegi riportban más részletekbe is beavat bennünket egy, a révkomáromi Limes Galériában, értsd, egy kiállítótérként használt volt katonatemplom apszisában 2008-ban közszemlére tett majd' hat méter hosszú nemezfestménye kapcsán, amely mintegy előzménye volt a doktori védésekor bemutatott *Főnix* című, 2010-es munkájának: „Analógiákat kerestem a korábbi korokból, s azokat ültettem át a munkáimba. Kísérleteztem ujgur, kelta és honfoglalás kori motívumok összeépítésével is, s azt tapasztaltam, hogy szép egységbe olvadnak. Senkinek nem tűnt fel, hogy nem a magyar népművészetből merítettem […] Hiedelemvilágunkat és motívumkincsünket tehát sokféle hatás befolyásolja, amit befogad és megőriz a kollektív tudattalan."

Az említett *Főnix* című textilfestményéről (amely ennek a kiállításnak is az egyik legfőbb dísze) így beszélt férje, Módy Péter azon a bizonyos mezőtúri tárlaton: „a senki más által ilyen nagy méretben nem készített nemezképei a textilművészet nagy fejezetével, a hatalmas gobelinek falakat beborító műveivel rokonítják a monumentális alkotásokat, de azok realista, felnagyított festmény tematikájával ellentétben az általa sajátosan kialakított formanyelvvel. […] A háttér egy alig felsejlő barokk kert – amelynek bokrai közül, mint egy élénk rikoltás, kirepül egy mesebeli lény, a főnixmadár, amely létében is az újra és újra poraiból feltámadás képességét hirdeti egy képzeletbeli, de nagyon is történelmi valóságban." Tudniillik Módy Péter nem pusztán az ősi motívumok művésznő általi újjáélesztésére, de azok megszüntethetetlen, tudatunkból kiirthatatlan, kiszámíthatatlan életerejére és életképességére is utal.

TÓTH Lívia: Életfa búrában | Lívia TÓTH: Tree of life in the hood
2020, gyapjú és organza, nemezelt, 120x105 cm
Fotó: Novotny Tihamér

TÓTH Lívia: In memoriam Mártély – Bezárult vízfelület
Lívia TÓTH: In memoriam Mártély, Closed water surface
2012, gyapjú, nemezelt, 140x110 cm
Fotó: Novotny Tihamér

De visszatérve Tóth Líviának a révkomáromi Limes Galériában bemutatott *Kezdet* című nagy felkiáltójelére, amely textilfestményen bizonyos lélekmadárszerű, elvont honfoglalás kori tarsolylemez-motívumok mintegy megszentelődve jutnak el a keresztényi megváltottság figurális misztériumába. Csak jussanak eszünkbe ezzel kapcsolatban egyik legszebb archaikus imádságunknak sorai – *„Ég szülte Földet, Föld szülte fát, / Fa szülte ágát, Ága szülte bimbaját, / Bimbaja szülte virágját, / Virágja szülte Szent Annát, / Szent Anna szülte Máriát, / Mária szülte Krisztus Urunkat, a világ megváltóját"* –, amelyek éppenséggel a színes *Főnix* nemezvászon mű bal oldali indás-leveles, képes-madaras motívumsorára is vonatkozhatnak.

A tárlaton kiállított körülbelül 30 mű kapcsán számtalan titokkal, rejtéllyel, csodával és összefüggéssel foglalkozhatnék még. Most csak utalok e nemezfestmények érzéki színességére vagy éppen színbeli visszafogottságára, a természeti témák egyszerre elvont és konkrét formaképzésére, a technikai fortélyok megmosolyogtató egyszerűségére és nagyszerűségére, a trompe l'oeil és az álomszerű szenzibilitások plaszticitására, a választott matéria ihletett puhaságára és térbe kinövő intelligenciájára, a földközeli tartalmak anyagszerűségeire és lélektani mélységeire, tapintható közelségeire és megérinthetetlen távlatosságaira…

TÓTH Lívia: Kövületek | Lívia TÓTH: Fossils
2022, gyapjú, nemezelt, 140x80 cm
Fotó: Novotny Tihamér

TÓTH Lívia: Isten ostora | Lívia TÓTH: The scourge of God
2020, gyapjú, nemezelt, 132x104 cm
Fotó: Novotny Tihamér

Befejezésül megint csak őt idézném: „Textilművészként szeretem a színek vadságát, de finom árnyalatait is. Magamat még mindig a természet részeként élem meg. Az ember erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy létét összhangba hozza a természettel, ami EGYSÉG, ÉPSÉG, SZÉPSÉG. És mégis az ember az egyedüli, aki maradandó sebeket ejt a föld kérgén. Ez fájdalmas számomra. Az Összhangból, a felfoghatatlan tökélyből való részesedés csak pillanatokra adatik meg. Ezeket a pillanatokat próbálom megragadni, soha el nem múlóvá tenni, természetesen nemezzel, hisz így nem vagyok az ökológiai rendszer kárára. Mint a patak, mely nem lép ugyanabba a mederbe, én is próbálok mindig megújulni, magam számára is újat létrehozni." (Duna Televízió, 2010)

NOVOTNY Tihamér
művészeti író

(Tóth Lívia Belső csend című kiállítása. Szépharom Közösségi Tér, Budapest, 2022. október 29. – december 2.)

A szöveg a kiállítás megnyitóján elhangzott beszéd szerkesztett változata.

XXXIV. Őszi Kerámia Tárlat

KIÁLLÍTÁS AZ MKISZ GALÉRIÁJÁBAN

A Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségének (MKISZ) budapesti székhelyén és kiállítótermében 2022 novemberében immár 34. alkalommal várta látogatóit az *Őszi Kerámia Tárlat* és a Gádor-díjat elnyerő művész hagyományos kamaratárlata. Ezzel a nagy múltú, évenként megrendezett kiállítássorozattal a szövetség illetékes szakosztálya, a Magyar Keramikusok Társasága a legújabb munkák, kísérletek bemutatására kínál lehetőséget. Felkért zsűri helyett – rendhagyó módon, már a kezdetektől – a művészekre bízzák tárgyaik kiválasztását. A jövő útjait tárják fel ezek a tárlatok, lehetővé teszik a legfrissebb elképzelések „megmérettetését". Azt is elősegítik, hogy a versengés mellett újabb szakmai kapcsolatok, személyes szövetségek formálódjanak. Elismerésre méltó, hogy a rohamosan változó idők és körülmények sodrában ez a szakmai esemény mindmáig fennmaradt. Megőrizte funkcióját, önvizsgálatra biztatva résztvevőit, a minőségre, korszerűségre és egyéni sajátosságokra kitartóan törekvő

SCHÉFFER Anna: A madár és a hal | Anna SCHÉFFER: The bird and the fish
2022, samottos agyag, obuara raku, színteszttel színezett, a madár magassága: 20 cm, a hal magassága: 14 cm
Fotó: Rékasy Bálint

P. BENKŐ Ilona: Arckép | Ilona P. BENKŐ: Portrait | **2022, samott öntőmassza, üveg, 1250 °C-on égetve, 30x20 cm**
Fotó: Rékasy Bálint

keramikusokat. Sajnos, lecsökkent a résztvevők száma, és igencsak hiányoznak a fiatalok. Ez alkalommal a 2021. évi Gádor-díjjal kitüntetett Borsódy László kamarakiállítása mellett 27 művész félszáz műve töltötte be a két tágas termet, Urbán Ágnes értő rendezésében. (A 2022. évi Gádor-díjjal Urbán Teréz munkásságát ismerték el keramikus művésztársai.)

BORSÓDY László: Barátság | László BORSÓDY: Friendship
1973, hetényi agyag terrakottára égetve, mázazva, 30x30 cm
Fotó: Rékasy Bálint

Természetesen köszönet jár mindazért az erőfeszítésért, melyet a szervezők és kiállítók az Őszi Tárlat fennmaradásáért kifejtenek, azonban diagnózisra, őszinteségre szükség van! Merjünk szembenézni azzal, hogy válságos időszakot él át kerámiaművészetünk. Immár nem csupán a hazai finomkerámia-ipar, gyáraink termelését átvállaló és felváltó import erejével szembesülünk. A kézművesség, a művészi alkotómunka jövője ugyancsak bizonytalan – mecénás felfedezőkre, segítő közvetítőkre lenne szüksége! A hozzáértők szűk körén túl a szélesebb közönség meghódítását is szolgálhatnák ezek és az ehhez hasonló „helyzetfeltáró, önvallomás-" tárlatok. Az útkereső tárgyak bemutatásával e kiállítások befogadó kapcsolatokra is törekedtek a hosszú és kalandos „történelmük" során. Megérdemelnének akár egy könyvbe foglalt áttekintést is, valamennyi befogadó helyszín dokumentálásával, a Csók Galériával kezdve, az Árkád Galéria eseményeivel és a virágkor, az Olof Palme Házban Laczkó Ibolya művészettörténész által megrendezett komplex kiállítások feleleventésével.

Az Őszi Tárlatok jól szemléltetik, hogy magas színvonalú kortárs kerámiaművészetünk több évtizedes kemény küzdelem, áldozatos munka eredménye! A nemzetközi kapcsolatok, kiállítások, szimpóziumok és alkotótelepek lehetőségeinek is köszönhetően az itt rendszeresen bemutatott, egyéni műhelyekben készült alkotásokat rendkívüli stiláris és technikai gazdagodás jellemezi. Tény, hogy az 1990-es évektől az ipari és a művészi tevékenység körülményei gyökeresen megváltoztak. De nem hagyhatjuk elveszni az 1960-as évektől felívelő, történelmi jelentőségű időszak életműveit! A sok képzett, de más terültre kényszerült fiatal keramikus ideái sem

Rabie M. HADIE: Mag | Rabie M. HADIE: Seed
2022, mázas kerámia, 1100 °C-on égetve, Ø 35 cm
Fotó: Rékasy Bálint

SEGESDI Bori: Cseppek II. | Bori SEGESDI: Drops II
2022, porcelán, 1230 °C-on égetve, színes mázak, oxidok, magasság: 20 cm
Fotó: Rékasy Bálint

röppenhetnek el. Bíznunk kell a folytatás sikerében. Erre biztatnak a legutóbbi Őszi Tárlaton a képzőművészet és az iparművészet tradicionális eszköztárát kombináló, megújító, az agyag-anyag nyelvén üzenő műtárgyak is. Az internet segítségével az MKISZ vagy a *Magyar Iparművészet* honlapján és Facebook-oldalán a kiállítások képanyaga megtekinthető, így a már bezárt tárlatok ismerői is lehetünk.

A XXXIV. Őszi Kerámia Tárlat alkalmával a Gádor-díjra közös szavazással kiválasztott művész kamaratárlata, Borsódy László művei is az értékteremtés folyamatosságára buzdítanak. A művész a szellemes és vidám, színes mázas falképei, domborműi, absztrakt plasztikái mellett egykori építészeti műveinek archív fotóit is elhelyezte a kiállítás fogadófalán. Azt az 1960-as évek végétől kibontakozó időszakot idézte fel, amikor a gyakorlati feladatokat teljesítő kerámiaipar fejlesztése történelmi lemaradásokat számolt fel. Amikor az eszmei funkciót vállaló, egyedi művekkel a kultúrpolitika által „tiltott" és „tűrt" stílushatárokat ostromolták a fiatalok. Az építészek segítségével, a „dekorativitás" mentőövével a keramikusok viszonylagos szabadságot élvezhettek. A festészetben, szobrászatban megengedhetetlen absztrakció, a modern stíluselemek a középületek óriás faliképein

CSEMÁN Ilona: Vihar előtt | Ilona CSEMÁN: Before the storm | 2008, kevert agyag, vegyes technika, 40x40 cm
Fotó: Rékasy Bálint

éppúgy megjelenhettek, mint az otthonok számára készült használati és dísztárgyakon. Borsódy László ekkor induló, több évtizedes, immár Gádor-díjjal elismert munkássága mellett feleségének, Urbán Teréznek és leányuknak, Borsódy Eszternek a tárlat részeként bemutatott művei is értékőrző újítások, egyben a manapság ritka családi munkaközösség „mintadarabjai". Valamennyi kiállító megérdemelné egyes alkotásainak értékelő elemzését – most csupán néhány szóval és képpel illusztrálhatjuk műveik technikai és esztétikai sokféleségét.

F. OROSZ Sára: Az alkotóház kertje / Műkert
Sára F. OROSZ: Garden of the atelier / Artificial garden
2018–2019, szilikátszármazék, litofántechnika, 26,5x22x11 cm
Fotó: Fülöp Dániel Mátyás

Az elmúlt évtizedekben megismert, kidolgozott technikai megoldások valóban különleges kifejezőerővel bírnak, és egyedivé tesznek minden műtárgyat. A formákat borító mázak színei, spontán formációi is üzenethordozók lettek. Krajtsovits Margit sejtelmes nonfiguratív kerámiafestményei is általuk keltenek költői gondolatokat. Bartha István gömbvázáin a kristályosodás formái bűvölnek el. A színes mázak kombinációi gazdagítják Schéffer Anna kedves madár- és halalakzatait. Segesdi Bori sima dobozformáját is a lefolyó mázcseppek teszik titokzatossá.

A formázómasszák alapvető fizikai, kémiai tulajdonságait mindig és mindenhol kifejezőeszközként is alkalmazták. Az csak a közelmúlt eredménye, hogy a távoli időkben és helyeken feltalált alapanyagok és módszerek seregéből egyéni célok szerint választhatnak keramikusaink, a közös alkotóműhelyeknek (Hódmezővásárhely, Kecskemét) köszönhetően. A kiállításon F. Orosz Sára az áttetsző litofán relief (egyfajta porcelánlap hátoldalába vésett kompozíció) fényjátékával idézte fel a kecskeméti alkotóház ihletet adó kertjének emlékét. Csemán Ilona színes masszafestéssel alkotott a festőművészettel vetekedő képet, mely nemcsak a vihar előtti tájat, hanem a figurák lelkiállapotát is hatásosan jeleníti meg. Berzy Katalin kettős gyűrűformája – szimbolikus módon – két különféle szilikátanyagot, üveget és kerámiát kapcsol össze. Tóvölgyi Katalin állhatatos módon, tovább tökéletesítette a felcsiszolt achátkövek felületével vetekedő, távol-keleti technikájú plasztikáit. Kun Éva *Ikebanavázá*ja is a japán inspirációk „honosításának" egyéni módját képviseli.

A történelem öröksége is feléled napjaink üzenethordozó műveiben. G. Heller Zsuzsanna plasztikái, komoly, mitikus élményeket keltő bibliai interpretációi a globális világképünk részesei. Archaikus szépségekre emlékeztetnek Szemereki Teréz áttört fali kompozíciói, míg Hőgye Katalin drámai szobrai eltorzulásuk emlékművei is lehetnének. Minya Mária monumentális hatású faliképén is összetorlódnak a racionális mértani elemek, mint

SZEMEREKI Teréz: Utak, kereszteződések, találkozások
Teréz SZEMEREKI: Roads, crossroads, encounters
2021, fém-oxidos kőcserép, magastüzű, a lapok magassága: 32 cm
Fotó: Rékasy Bálint

FORMANEK Zsuzsa: Európai pár I–II. | Zsuzsa FORMANEK: European couple I–II
2021, porcelán, fém, öntött, szabadon torzított, matricadekor, 1380 °C-on égetve, a nagyobb magassága: 40 cm
Fotó: Formanek Zsuzsa

HŐGYE Katalin: Félelem I. | Katalin HŐGYE: Fear I
2022, samottos agyag, habbeton, 59x40x18 cm
Fotó: Rékasy Bálint

N. CSEHI Edit: Kiskertemből | Edit N. CSEHI: From my little garden
2022, mázas kőagyag, festett porcelán, kavics, 13x7x10 cm
Fotó: Rékasy Bálint

egy földrengés ásatási leletein. Az áttört, imbolygó, de talpon maradó hengerformák a megpróbáltatások legyőzésére emlékeztetnek. N. Csehi Edit finoman fodrozott, elegáns levélformáival a 20. századi art deco örökségét korszerűsíti. Akárcsak Benedek Olga könnyed porcelánjainak aszimmetrikus díszítményei. Tradicionális motívumok mesevilágával Szabó Kinga díszíti falitáljait.

A tárlaton az utóbbi évekhez hasonlóan csak az egyéni alkotómunkával elkészíthető kerámiák szerepeltek. Immár elcsitult a képzőművészet és az iparművészet, a funkciók alá-fölé rendeltetési vitája. A gyakorlati és esztétikai feladatokat kombináló egyedi vagy kis szériákban kivitelezhető kerámia „határterületi” sajátosságai fennmaradtak. Pannonhalmi Zsuzsa háromrészes, tájképes plasztikája köztéri mű modellje is lehetne. Somogyi Sándor fekvő hasábja racionális építészeti környezetben felnagyítva érvényesülhetne. A szobrászat és díszítőművészet keramikus-nászából született Kutak Adrienn domborműve, Magyar Márta romantikus *Madártávlat* szobra is. Formanek Zsuzsa szabálytalanul lendületes kisplasztikája a lázadó művészetek nemzetközi kiállításainak sztárjelöltje lehetne. A mindennapi életet szolgáló, egyben díszítő hasznos tárgyak ugyancsak a korszerűsített hagyományok képviselői. Mint Rabie M. Hadie tálja, mázas plasztikáinak rokonaként, vagy Szabán György óriás kaspója, egyéni „posztmodern” dekorjával. Bukrán Edit saját hagyományain újított, amikor önironikus játékossággal vázái felületére festette korábbi díszművei mintázatát. A színes masszákból sodort, elemekből épített „méregdrága” technikáról való ideiglenes lemondással talán több otthonba jutnak el művei.

BENEDEK Olga: Vízparti emlék | Olga BENEDEK: Waterside memory
2022, kézzel festett porcelán, 15 x Ø 15 cm
Fotó: Rékasy Bálint

KRAJTSOVITS Margit: Sejtelmek I. | Margit KRAJTSOVITS: Presentiments I
2018, magastüzű lakk, mázak, oxidok, 60x40 cm
Fotó: Rékasy Bálint

A „művészi szabadság” immár korlátlan, de a lehetőségek korántsem. Igényes feladatra vágyó keramikusművészeink embert és művészetet próbáló körülményekkel küzdenek. P. Benkő Ilona öntőmasszával rajzolt, megolvadt üveglappal borított *Arcké*pének rémült tekintetével bámulom magam is a változásokat, az alkotói, kiállítási és műkereskedelmi lehetőségek drasztikus átalakulását, fogyatkozását. De Madách szavait idézve: „ember: küzdj és bízva bízzál!” Csak azt kívánhatjuk, hogy az Őszi Kerámia Tárlatok továbbra is maradjanak életben, nyíljanak meg a nagyközönség előtt, és készítsék elő kerámiaművészetünk újabb tavaszát!

CSENKEY Éva
művészettörténész

(XXXIV. Őszi Kerámia Tárlat és Borsódy László 2021. évi Gádor-díjas keramikusművész kamarakiállítása. Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségének kiállítóhelye – Andrássy úti Galéria, Budapest, 2022. november 10. – december 4.)

A világ színe-java Békéscsabán

GONDOLATOK A XXIII. TERVEZŐGRAFIKAI BIENNÁLÉ KAPCSÁN

Inspiráló élmény volt ősszel Békéscsabán járni, és megnézni a Munkácsy Mihály Múzeumban ezt a kiállítást. A nemzetközivé vált XXIII. Tervezőgrafikai Biennálé bebizonyította, hogy bár vannak kulturális különbségek, földrajzi távolságok, a minőségi munka határtalan. Bizonyította azt is, hogy a világ legkülönbözőbb pontjain is – mi tervezőgrafikusok – sokszor azonos szemlélettel dolgozunk és hasonló témák foglalkoztatnak. A legutóbbi biennáléra több mint 700 alkotást neveztek be, érkeztek pályaművek amerikai, ciprusi, ecuadori, japán, kínai, lengyel, orosz és szlovák tervezőktől is. A zsűri válogatása alapján a tárlat 265-öt mutatott be a békéscsabai múzeumban, 134 magyar és 40 külföldi alkotótól. A szervezők a nemzetközi zsűri csapatát is úgy állították össze, hogy a végeredmény minősége garantáltan kiemelkedő legyen, hiszen neves külföldi és hazai szakembereket hívtak meg, hogy válogassák, értékeljék a beadott munkákat és odaítéljék a legjobbaknak járó díjakat. A zsűri elnöke Palotai Gábor (Svédország), tagjai Andrej Haščák (Szlovákia), Balla Dóra, Marcell Tamás és Szabó Andrea voltak. A díjazottak Halasi Zoltán és Solymosi Mór (a Magyar Művészeti Akadémia díja), Herr Ágnes és Vörös Botond (a Kulturális és Innovációs Minisztérium díja), Morvai Péter (Békéscsaba Megyei Jogú Város – Munkácsy Negyed különdíja), Agnieszka Ziemiszewska (a Magyar Képzőművészeti Egyetem díja), Tsushima Hajime (Cusima Hadzsime) és Bright Woo (Bright Vó) (a zsűri különdíja), Auth Attila (Konecsni György-életműdíj).

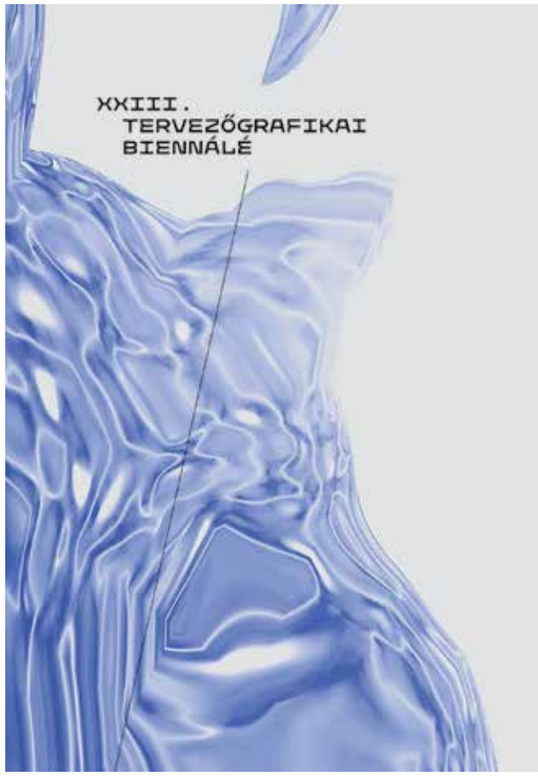

SZABÓ Andrea: A XXIII. Tervezőgrafikai Biennálé katalógusborítója
Andrea SZABÓ: Catalogue cover of the 23rd Graphic Design Biennial
2022, ofszetkiadvány, 29,7x21 cm

Manapság egy világszínvonalú tervezőgrafikai munkákat bemutató kiállítás elengedhetetlen része egy remek és vizuálisan is nagy feltűnést keltő arculat és katalógus. A kiállítás erős anyagához méltó, csodálatos látványvilággal rendelkező, finom és érzékeny grafikai hangulat Szabó Andrea munkájának köszönhető – be kell vallanom, hogy ez a különleges és progresszív formavilággal megjelenő arculat számomra „mindent visz", és az eddigi különleges biennáléarculatok közül is a kedvencem. Egy gyönyörű grafika elképzelhetetlen karakteres tipográfia nélkül, így mindenképpen meg kell említeni Boskovitz Oszkár nevét is, aki az arculatban használt betűtípus (*Balek*) tervezője.

A szervezők elképesztő munkát végeztek, a kiállítás megtekintése után egy igazán színvonalas összkép és fantasztikus élmény maradt a látogatóban. Köszönjük szépen!

FARKAS Anna
tervezőgrafikus

AUTH Attila: Dave Brubeck | Attila AUTH: Dave Brubeck
2020, digitális nyomat, 100x70 cm

Békéscsaba földrajzi távolsága Budapesttől körülbelül pont annyi, amennyi Budapest távolsága Békéscsabától. Én nem is szeretnék innen Magyarország fővárosához mérni semmit sem, csak meg kívánom jegyezni, hogy Békés megye fővárosának befogadói közege olyan erős kulturális és művészeti vonzóerővel bír, hogy általa a művészet élő jelenléte az egyik legjelentősebb és legfontosabb tényezővé tette Békéscsabát a hazai kulturális életünkben. Mai ünnepünk fókuszában ezúttal ismét a tervezőgrafika és a több évtizedes, sikeres múltra visszatekintő biennálé áll. Ez a békéscsabai, Munkácsy Mihály múzeumbéli szakmai szerepvállalás és jelenlét szinte behozhatatlan és megtisztelő előnyt is jelent másokkal szemben, hiszen a design elsöprő erejű, élő jelenlétének köszönhetően a művészet ezen ágának olyan fórumot biztosít a biennálé, ami a világtérképen való elhelyezkedésben kicsit ki is emeli Békéscsaba nevét, úgy is mondhatnám, „kövéríti", „boldra váltja": azaz büszkeséggel megvastagítja a város betűit.

A Munkácsy Mihály Múzeumban és Békéscsabán tapasztalható szeretetteli fogadtatás, ez a befogadó, nyitott érdeklődés a tervezőgrafika számára nagyon fontos. […]

Így az idei kiállítás jól bizonyítja, hogy a tervezőgrafikusok társadalma meglehetősen nyitott az újdonságokra, összetartó és egymást segítő szakmai közeg. Aktivitásuknak köszönhetően a graphic design legkülönbözőbb törekvései, irányzatai és nagyon is differenciált szellemisége megmutatkozhat e falak között is, erősítve a tervezőgrafika presztízsét hazánkban és – többek között a külföldi kiállítók megjelenésével – a nagyvilágban is.

Bright WOO: White Dew
2021, digitális nyomat, 100x70 cm

Egy ember életében – tudom, meglehetősen viszonylagos, de – két esztendő nem számít soknak, ám a tervezőgrafika, a design esetében nagyon is az. Két év alatt olyan újdonságok, egyéni teljesítmények és csapatban elkövetett tervezői eredmények képesek kiérlelődni, amik alapjaiban képesek megváltoztatni bizonyos gondolkodásmódokat vagy legalábbis hatással lehetnek azokra. Nem csoda, hogy ilyenformán a szellemiség artikulálása és transzponálása egy vizuális nyelvi környezetre az adott társadalom szocializációs, edukációs környezetében úgyszólván missziós feladat. A trendek, a kánon és a kulturális háttér formálása, továbbá finomítása és gazdagítása a tervezőgrafika hatóerejének egyik lényege. […]

A designnak nem a különböző személyes, mondhatni, szubjektív szépségek viadalában kell kielégítően helytállnia, hanem egyfajta korrekt objektivitással felmutatni a jót, ami nem mellesleg igencsak szép is tud lenni egyébiránt.

Nem feltétlenül az ügyfél, a megbízó ízlése lesz a mérvadó ebben az esetben, hanem a magas színvonalú, kvalitásos profizmus. A megbízónak nem az a feladata, hogy a saját pénzéért füttyentve ugráltassa a tervezőt a maga tempója szerint, hanem hogy a tervező minden érzékét, tehetségét és tudását latba vethesse megbízója sikerének érdekében. A tervezőgrafikus pedig akkor sikeres, ha ügyfelének a lehető legjobb anyagot van módja elkészíteni, miközben a tervezői designmunka megvalósítása közös üggyé nemesedik, és egyúttal rendelkezik a megfelelő minőséggel és művészi kvalitásokkal is.

Kitűnik, hogy kétévről kétévre rengeteg igazán jó, sőt kitűnő példát láthattunk a biennálékon – ahogy korábban is, most is – a Munkácsy Mihály Múzeum tereiben installált műveket szemlélve. […]

A tervezőgrafikus munkája meglehetősen összetett és amellett, hogy rengeteg technikai ismeretet működtet egyszerre, nagyon erősen intellektuális is. A tervezőgrafikus munkája során az intelligencia összedolgozik a megfelelő készségekkel és alázattal, kiváló érzékkel és alapos felkészültséggel, tudással. Majd mindezek együtt a kreatív tervezői gyakorlatban formálják meg, bontják ki az ötletet és készítik el a tervezőgrafikai művet. Optimális esetben mindehhez a különböző elemek olyan együttállására van szükség, ami a tervező számára határtalan boldogságot okoz, és a néző számára is valamilyen megmagyarázhatatlan, de örömteli izgalmat.

Sha FENG: Eileen Chang
2021, digitális nyomat, 100x70 cm

Neda ABBASALI ZADEH: We Need Peace
2022, digitális nyomat, 100x70 cm

Elárulom azok számára, akik nem ismerik a graphic design természetét, hogy a szellemes és könnyed játékosság mindössze csak látszat. Olyan, mint egy világhírű gitáros a színpadon, aki lenyűgöző, bájos és vagány lazasággal lenyomja a szólóját, a közönsége pedig alélva esik össze vagy őrjöngve tombol a zsigerből kiadott produkció láttán.

Igen, persze, ez is a valóság része, de a profizmus abban is megmutatkozik, hogy oly sok minden rejtve marad a kíváncsi szemek elől. Annyira fel van építve a produkció, hogy a tanulmányok, a szerzői gyötrelmek időszaka, a rengeteg próba, fárasztó gyakorlás és az irdatlan háttérmunka nem lesz látható az avatatlanok számára. Csak a színpadi jelenlét vagy a stúdióban megküzdött, kidolgozott és végül piacra adott anyag kerül a figyelem fókuszába. De rendben van ez így, hiszen végül is ez lesz a maradandó.

Tomasz KIPKA: Jazz'n'Roll | 2020, digitális nyomat, 100x70 cm

Agnieszka ZIEMISZEWSKA: We are one
2020, digitális nyomat, 100x70 cm

Oliver Arthur (KOVÁCS Olivér Artúr): Aradi 13
Oliver Arthur (Olivér Artúr KOVÁCS): The 13 of Arad
2022, digitális nyomat, 100x70 cm

A tervezőgrafika igazi élőhelye nem a csendes kiállítótermek világa, csak vendégségbe látogat ide, de úgy is mondhatnám, hogy hazalátogat, hogy megmutassa legjobb arcát családjának, barátainak és mindenkinek, aki szereti őt. A tervezőgrafika élőhelye a nagyvilágban van és a környezetünkben szinte mindenhol. A legkülönbözőbb médiumokban rendelkezésre álló eszközökön, a fiktív vagy megvalósuló kiadványokon, online és papíralapú, virtuális és anyagi környezetben, termékcsomagolásban, piktogramokban, használatba vett logókban és emblémákban, komplett és nemkomplett arculatokban, plakátokban és hirdetési felületeken, a betűtervezésben, az írott környezetben, az enteriőrdesignban, a könyveken és könyvekben, különleges felületeken, tárgyakon és eszközök sokaságán, gyakorlatilag tényleg mindenütt. Ettől olyan különleges szakma a tervezőgrafika, ettől olyan érvényes, hiszen átszövi mindennapi jelenlétünk tereit, jó esetben eligazodást nyújt és tartást is ad a vizuális környezetünknek, miközben pozitív üzenetekkel szolgál bennünket, valamint kellemes és jó érzéseket közvetít a mindennapi slamposságok kuszaságában.

A XXIII. Tervezőgrafikai Biennálé díjazottjai. Balról jobbra: HALASI Zoltán, HERR Ágnes, VÖRÖS Botond, AUTH Attila, MORVAI Péter és SOLYMOSI Mór
Prize-winners of the 23rd Graphic Design Biennial. L-r: Zoltán HALASI, Ágnes HERR, Botond VÖRÖS, Attila AUTH, Péter MORVAI and Mór SOLYMOSI
Fotó: Szabó Andrea

SZURCSIK József
képzőművész

(XXIII. Tervezőgrafikai Biennálé. Munkácsy Mihály Múzeum, Békéscsaba, 2022. november 17. – december 23.)

Szurcsik József írása a kiállítás megnyitójának rövidített, szerkesztett változata.

Fibre Art & Fine Art

A ŁÓDŹI STRZEMIŃSKI KÉPZŐMŰVÉSZETI AKADÉMIA KIÁLLÍTÁSA A PESTI VIGADÓBAN

A Łódźi Władysław Strzemiński Képzőművészeti Akadémia (Akademia Sztuk Pięknych im. Władysława Strzemińskiego) Tervezőművészeti Kara (Wydział Sztuk Projektowych) Textil, Nyomda és Belsőépítészeti Intézetének (Instytut Tkaniny, Druku i Stylizacji Wnętrz) oktatói és növendékei mutatkoztak be textilművészeti alkotásaikkal a Pesti Vigadó földszinti kiállítóterében.[1] A budapesti tárlat előzménye az *50 év – 50 műalkotás* címmel Lengyelországban, a łódźi akadémia Kobro Galériájában 2018 májusában rendezett magyar kiállítás volt, melyre a tárlat társkurátorával, Cebula Anna művészettörténésszel, a Szombathelyi Képtár igazgatójával a múzeum anyagából válogattuk ki a bemutatásra szánt műveket. A textilművészet megújulását tükröző alkotások kiválasztása két csoportban történt: az egyikbe olyan művek kerültek, amelyek a merész és kontrasztos anyaghasználatot és a műfaji sokféleséget reprezentálták, és amelyek a festészet és grafika határmezsgyéjén egyensúlyozva, a filmmel és a performance-szal kiegészülve a textilt a „grand art" szintjére emelték. A másik csoportba olyan szövések kerültek, melyek a leíró gobelinszövés helyett a gobelin műfaját újították meg, konceptuális tartalommal gazdagítva, olykor kiszabadulva a síkból a térbe, vagy a gobelinszövés szigorúan kötött (felvetőszál vetülékkel beszőtt) technikáját újították meg. A kiállításon szerepeltek fal- és tértextilek, miniatűrtextilek és zászlók.[2]

Fibre Art & Fine Art. Elemi szál a képzőművészetben című kiállítás (részlet). Az előtérben (a padlón) Prof. dr hab. Jolanta RUDZKA HABISIAK: Szőnyeg a Simplon gyűjteményből. A háttérben (a paravánon) Paulina GRZYBOWSKA: Hikikomori (diákmunka) | Fibre Art & Fine Art (exhibition photo) Foreground (on the floor) Prof. dr hab. Jolanta RUDZKA HABISIAK: From the Simplon Collection. Background (on the screen) Paulina GRZYBOWSKA: Hikikomori (student's work) | **Szőnyeg: 2011, egyéni technika, bőr, 170x125 cm; Hikikomori: 2019, gobelin, gyapjú, 180x120 cm**
Fotó: Walter Péter /MMA

Fibre Art & Fine Art. Elemi szál a képzőművészetben című kiállítás (részlet)
Fibre Art & Fine Art (exhibition photo)
Pesti Vigadó, Budapest, 2022–2023
Fotó: Walter Péter /MMA

Igyekszünk a lengyel akadémiával további szakmai kapcsolatot teremteni. A tervezett folyamatos együttműködés alapja a cserekiállítások létrejötte. Ezért már 2020-ban kiállítást terveztünk a łódźi akadémia textiltervező, designer tanárainak és -hallgatóinak textilművészeti alkotásaiból a Pesti Vigadóban, azonban ez a Covid-19 pandémia miatt az utolsó percben meghiúsult. A kiállítás végül a Magyar Művészeti Akadémia Iparművészeti és Tervezőművészeti Tagozatának támogatásával 2022. december 8-án nyílhatott meg.

A tárlat a hagyományos iparművészeti kézműveseljárásokkal és -technikákkal készített alkotások mellett bemutatott autonóm experimentális műveket is, melyek a műfajhatárok feloldódásának nemzetközi tendenciáit reprezentálták. A generációk közötti szemléletváltás és technológiai differenciálódás sokszínűségét szemléltették

az iparművészet és a képzőművészet folytonos egymásra hatását tükröző textilművészeti, szobrászati és digitális alkotások. A textilművészet fogalma kiszélesedett, amiről így vélekedik Jolanta Rudzka Habisiak, a kiállítás lengyel kurátora, a Łódźi Strzemiński Képzőművészeti Akadémia Textil, Nyomda és Belsőépítészeti Intézetének professzora: *„Talán már magunk mögött tudhatjuk azokat az éveket, amikor arról vitatkoztunk, hogy mi a textilművészet és mi nem, hogy a papírkészítés valóban idetartozik-e. A textilművészet a művészi tevékenységek igen széles spektrumát öleli fel – párbeszéd a technika és a szál anyaga között; néha csupán az ötlet tér el a textiles hagyományoktól, néha etnikai behatások kerülnek előtérbe, máskor pedig az inspiráló csúcstechnológiák mutatnak utat a művésznek.”*[3]

Fibre Art & Fine Art. Elemi szál a képzőművészetben című kiállítás (részlet). Az előtérben (a padlón) Aleksandra MOŚCICKA: Szőrös tárgy (diákmunka)
Fibre Art & Fine Art (exhibition photo). Foreground (on the floor) Aleksandra MOŚCICKA: Hairy object (student's work)
2019, egyéni technika, 60x60x70 cm
Fotó: Walter Péter /MMA

A fiatal lengyel művészek szívesen fordulnak az új technikák adta lehetőségek felé, a plotter nyomtatók, a digitális szövőszékek, a számítógépek grafikus szoftvereinek használata kihívás és inspiráló számukra. A kiállított munkák között öröm volt látni, hogy a számítógépes design adta gyors lehetőségek mellett szívesen fordulnak a hagyományos szövéstechnikák felé is, kereteken és szövőszékeken készítve szöveseket, faliképeket.

A generációk közötti szemléletváltás és technológiai differenciálódás sokszínűségét szemléltetik az iparművészet és a képzőművészet folytonos egymásra hatását tükröző textilművészeti, szobrászati és digitális alkotások. *„Örömteli azt látni, hogy a textil mint művészi és tervezőművészeti eszköz évről évre egyre népszerűbb, amellyel a művészek és designerek pontosan tudják értelmezni a kortárs világ problémáit. Nagyon örülök, hogy a lengyel textilművészet pozíciója továbbra is igen jelentős a világban, és nagy megelégedéssel tölt el a łódźi textilművészet kiemelkedő szerepe ebben az összefüggésben. Ez a folyamat az általános politikai, társadalmi és gazdasági változások, valamint az elmúlt évek drámai eseményei ellenére is töretlen, ami a folytonosság és stabilitás érzésének megteremtésével a jelenben is fontos viszonyítási pontként szolgál”* – írja a katalógus előszavában Przemysław Wachowski, a Łódźi Strzemiński Képzőművészeti Akadémia rektora.[4] A kiállított művek frissek, impulzívak és energikusak voltak, melyek gyakran új technológiák merész választásával újat és újszerűt közvetítenek kortárs módon. Nagyon sok kísérletekre alapozott művet láthattunk, főleg a diákok munkáit tekintve.

Fibre Art & Fine Art. Elemi szál a képzőművészetben című kiállítás (részlet) | Fibre Art & Fine Art (exhibition photo) | **Pesti Vigadó, Budapest, 2022–2023**
Fotó: Walter Péter /MMA

Dr Joanna RUSIN: Kompozíció vászonra. Triptichon (részlet)
Dr Joanna RUSIN: Composition on canvas. Triptych (detail)
2015, gyapjúfilc, fonás, szövés, a teljes mű: 160x160 cm
Fotó: Walter Péter /MMA

Piotr STROBEL: Napló (részlet, diákmunka)
Piotr STROBEL: Memory Book (detail, student's work)
2019, papír, a teljes mű: 180x170 cm
Fotó: Walter Péter /MMA

Az 50 év – 50 műalkotás című kiállítás megnyitója. Balról jobbra: Mariola GÓRAL, Jolanta RUDZKA HABISIAK, CEBULA Anna és KELECSÉNYI Csilla. A háttérben művek a kiállító magyar művészektől | Vernissage of the 50 Years – 50 Works exhibition. L-r: Mariola GÓRAL, Jolanta RUDZKA HABISIAK, Anna CEBULA and Csilla KELECSÉNYI. In the background: works by Hungarian artists | **A Łódźi Władysław Strzemiński Képzőművészeti Akadémia Kobro Galériája, 2018**
Fotó: Akademia Sztuk Pięknych im. Władysława Strzemińskiego

Keppel Márton művészettörténész a megnyitószövegében értékes művészetfilozófiai eszmefuttatása mellett a kísérletező művész fogalmát is megvilágította a közönség számára.

„A kísérletező művész kifejezés addig marad csak használatban, amíg egyszer csak már nem kortárssá, hanem kánonná válnak a modern művészetben. Most még azonban kortárs, amely véleményem szerint a helyes úton jár, köszönjük a lengyel művészeknek, hogy társutassá szegődhetünk ezen az úton, mert nagy szüksége van a hazai művészetnek a kortárs szemlélet megerősítésében.”[5]

A kiállítás komoly szakmai érdeklődést váltott ki különösen a hazai textilművészek körében, ami bizonyítja, hogy a határon túli művészeti szakmai kapcsolatok mennyire fontosak, mert nemcsak kapcsolatokat jelentenek, hanem újabb nemzetközi információkat is közvetítenek a szakma számára.

KELECSÉNYI Csilla
a kiállítás kurátora

(Fibre Art & Fine Art. Elemi szál a képzőművészetben. Pesti Vigadó, Budapest, 2022. december 9. – 2023. február 19.)

1. A kiállítás kurátorai voltak: Jolanta Rudzka Habisiak textilművész és Kelecsényi Csilla textil- és képzőművész, az MMA rendes tagja. A grafikai munkákat készítette és a kiállítást rendezte: Tóth László tervezőgrafikus. A kiállítás installációját tervezte: Somogyi Pál belsőépítész, építész, Ferenczy Noémi-díjas érdemes művész, az MMA rendes tagja.
2. A kiállításon az alábbi művészek munkái szerepeltek: Attalai Gábor, Bajkó Anikó, Bódy Irén, Cságoly Klára, Dobrányi Ildikó, Droppa Judit, Fáy Éva, Gecser Lujza, Gink Judit, Golarits Erzsébet, Gulás Zsuzsa , Gulyás Kati, Hauser Beáta, Hübner Aranka, Kecskés Ágnes, Kelecsényi Csilla, Kókay Krisztina, Kozma Vera, Kubinyi Anna, Lévai Nóra, Mátrai István, Nagy Judit, Nyerges Éva, Pápai Lívia, Olajos György, Péreli Zsuzsa, Polgár Rózsa, Preiser Klára, Solti Gizella, Szenes Zsuzsa, Széles Judit, Szilasi Anna, Szilvitzky Margit, Tóth Sándor, Wágner János.
3. Jolanta Rudzka Habisiak: Katalógus-előszó. In: *Fibre Art & Fine Art. Elemi szálak a képzőművészetben. A Łódźi Strzemiński Képzőművészeti Akadémia (Lengyelország) kiállítása a Pesti Vigadóban, 2022. 12. 08. – 2023. 02. 19.* Magyar Művészeti Akadémia, 2022, 4–5.
4. Przemysław Wachowski: Katalógus-előszó. Uo. 2–3.
5. Keppel Márton kiállításmegnyitója: https://www.mma.hu/documents/10180/7564494/Fiber+Art_megnyit%C3%B33.pdf/5be99ecb-45dc-438c-837a-fc93fb6808b1 – Hozzáférés: 2023. január 24.

Múltidézés

SZEMÉLYES VISSZATEKINTÉS A VELEM 1975–1983 CÍMŰ KIÁLLÍTÁS MEGNYITÓJÁN

A Szombathelyi Képtár tárlata egy olyan negyvennegyvenöt évvel ezelőtti alkotóműhelyről – eseménysorozatról – szól, amely jelentős szerepet töltött be a magyar textilművészet alakulásában.

Az 1968-as *Textil falikép '68* című kiállítás a budapesti Ernst Múzeumban nagy változást indított el a magyar művészeti életben. E kiállítás anyagát egy évvel később, 1969-ben Szombathelyen a Savaria Múzeumban is bemutatták. Az eseménynek akkora sikere volt, hogy a szervező művészek és a múzeum is folytatásban gondolkodtak. A közös megbeszélések során kristályosodott ki a textilbiennálé koncepciója. Így 1970-ben az I. Fal- és Tértextil Biennáléval indult a Szombathely városához kötődő textilkiállítások sora, amely – 2000-től immáron triennáléként – több mint ötven éve folyamatosan megrendezésre kerül.

SZENES Zsuzsa: Hideg ellen általában (Őrbódé)
Zsuzsa SZENES: Against cold in general (Sentry box)
1978, gyapjú, fa, fűzött, festett, hímzett, 220x60x60 cm
Fotó: Szombathelyi Képtár archívuma

Magyarországon a hatvanas évek nagy generációja teremtette meg a modern textilművészetet, az európai művészet fősodrával párhuzamosan. A textil lekerült a falról, nagy méretű térbeli kompozíciók születtek változatos anyagokkal, kötetlen technikákkal. A korábbi díszítőfunkción túlnőve a textilalkotások gondolatokat közvetítettek, a művek az iparművészet és a képzőművészet határán mozogtak.

A kultúra korabeli helyzetét Fitz Péter így jellemezte: „Természetesen a 70-es években a tilt-tűr-támogat határai már sokkal lazábbak voltak, mint korábban, de a rendszer ördögi mivolta pontosan abban rejlett, hogy soha semmiféle konkrét módon – esztétikai, filozófiai és hasonlók – nem volt pontosan kijelölve, hogy igazán hol húzódnak ezek a határok. Meddig, kinek, milyen területen lehet elmenni. Ez a bizonytalanság aztán önmagában megtette a kívánt hatást, aki nem akart tilos falba ütközni, az lehetőleg nem is igyekezett kipuhatolni a tiltás határait. Természetesen mindig voltak olyan művészek, akik kifejezetten feszegették a szabadság lehetőségeit, de ez elsősorban a képzőművészetben és az irodalomban fordult elő. A textilművészet területén mindez nem pontosan a bevált recept szerint zajlott, talán kevesebb hivatalos figyelem jutott rá, talán elképzelhetetlennek tűnt, hogy itt valami »kultúrpolitika-ellenes« történhet. Ezért aztán az történt: a 70-es évek közepétől a 80-as évek elejéig, amíg értelme volt, mindaz a progresszív műforma és gondolat könnyebben megjelent és megjelenhetett a textilművészetben és kiállításain, ami a képzőművészetben elképzelhetetlen volt."[1]

A mai ember számára nehezen értelmezhetők az előbb elhangzott mondatok: igen, a politika annyira beleszólt a művészeti eseményekbe, hogy nem egy esetben a megnyitó előtt pár órával tiltottak be kiállításokat. Alkotások kivitele, illetve a művészek utazása külföldi kiállításokra a minisztérium embereinek döntésére volt bízva, ami kiszámíthatatlan – sok esetben teljességgel érthetetlen elutasítás – volt. Ilyen időket éltünk…

Ebben az időszakban született a Velemi Textilművészeti Alkotóműhely gondolata Szombathely Város Tanácsa, a Savaria Múzeum, illetve a Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága jóvoltából. A múzeum részéről a szervezők és házigazdák, Mihály Mária, majd 1979-től Fitz Péter művészettörténészek ismertették, népszerűsítették a hazai és külföldi szimpóziumokon, kiállításokon a biennálék és a velemi műhely programjait, alkotásait. A megyei múzeumigazgatónak, dr. Bándi Gábornak köszönhetjük az alkotótelep menedzselését és a politikai beavatkozások hárítását.

A Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségének textilművészei, Szenes Zsuzsa, Szilvitzky Margit, Attalai Gábor, Búzás Árpád emberi és szakmai támogatásukkal sokat tettek a velemi művésztelep sikeréért.

Az alkotóműhely célja az volt, hogy helyet és lehetőséget adjon a kísérletezéshez, a kutatáshoz, a textilművészet fejlődéséhez, megújulásához. A részvételre beérkezett pályázatokat zsűri bírálta el. A kilenc éven át működő alkotótelepre 67 művész kapott meghívást, volt, aki három-négy vagy akár öt alkalommal is dolgozhatott Velemben. Textileseken kívül művészettörténészek, filmesek, grafikusok, fotósok és külföldi művészek is a tábor résztvevői lehettek.

Velem csodálatos fekvésű kicsi település országunk nyugati szélén. A környezet, az alpokaljai friss levegő, a gesztenyefák érése, a szépséges színekben pompázó ősz a faluba érkező művészeket már az első pillanatban elkápráztatta. Az első napok a környék felfedezésével és ismerkedéssel teltek. A kirándulás a Szent Vid-kápolnához kihagyhatatlan program volt, többnyire határőrkísérettel.

Amint megtalálta mindenki a Stirling-villában a számára alkalmas alkotási helyet, ki a saját szobájában, ki a közösségi terekben vagy a kertben, elkezdődött a munka. Mindenki a saját kis magányában dolgozott, étkezéseknél találkoztunk. Néhány alkalommal előadásokat hallgattunk, és vetített diás beszámolót láthattunk – például 1978-ban a londoni nemzetközi minitextil-kiállításról és a Łódźi Textiltriennáléról. A vacsorát követően éjszakába nyúló beszélgetések folytak a művészet szerepéről, a textil helyéről és lehetőségéről, vagy épp az aktuális kísérletekről. A különböző korosztályú alkotók, illetve a különböző műfajok és elképzelések számára ekkor teremtődött meg a kommunikáció lehetősége. A művészek egymás munkájára is hatással voltak. Életre szóló baráti, szakmai kapcsolatok születtek.

Az alkotók néhány kivételtől eltekintve nagyrészt gyári, ipari tervezők voltak. Mindenki igyekezett a megadott

GALÁNTAI György: Ruha teszi az embert | György GALÁNTAI: Clothes make the man | **1981, üveg, fotó, egyéni technika, a képek mérete: 30x40 cm**
Fotó: Szombathelyi Képtár archívuma

témakört a saját egyéni elképzelésébe, céljaiba beilleszteni. Az alkotóház technikai felszereltsége szövőszékre és varrógépre korlátozódott, így a munkák jó része a szövés, fonás, hímzés technikájával készült. Volt, aki az alapanyagokkal végzett kísérleteket: az anyagot égette, roncsolta vagy az időjárás viszontagságának tette ki, míg mások festették, ragasztóba, lakkba, gipszbe mártották,

GECSER Lujza: Drapéria R-sorozat 1–3. | Lujza GECSER: Drapery R series 1–3
1983, impregnált textil, formázás, egyenként 150x50x50 cm
Fotó: Szombathelyi Képtár archívuma

csűrték-csavarták, sodorták, hajtogatták, bontották vagy varrták a textilszálakat és a különböző anyagokat, még a műanyagokat is. Az alkotások legtöbbször már csak textilanyagukban kötődtek az iparművészethez – autonóm művek születtek. Komoly szerepet kapott dokumentálás szempontjából a fotó- és a videókészítés is.

A konceptuális tárgyak létrehozása mellett megjelent a személyes alkotói előadás, a performance, az akció, a térkompozíció, azaz a helyspecifikus installáció, a happening, a rendhagyó rögtönzött előadás. Az alkotóház kertje kínálta a lehetőséget a művek természetbe helyezéséhez, illetve land art munkák készítéséhez.

Az alkotótelepi program utolsó napjaiban a résztvevők a hat hét eredményeit a ház padlástéri és kerti kiállításán mutatták be, a munkákat művészettörténészek és művészkollégák értékelték. A nyílt napok elnevezésű rendezvényen a művekről elhangzott véleményeket sok esetben komoly vita követte, szakmai közönség részvételével. A velemi textilművészet eseményeit a korábban említett kultúrpolitika miatt a más művészeti területen alkotó kollégák, festők, szobrászok, grafikusok, filmesek és képzőművészettel foglalkozó művészettörténészek is megkülönböztetett figyelemmel követték.

A nyílt napi véleményezés néha túl korai értékelésnek bizonyult, mert sokan az elkezdett kísérleteiket csak a későbbiekben tudták hasznosítani, beépíteni a munkásságukba. Az egyéni utakat járó művészek eredményei természetesen különbözőek voltak, készültek kimagasló értékkel bíró munkák és kísérleti tanulmányok. Volt, aki egy kiállításra kész anyagot alkotott Velemben, így 1984-ben a Műcsarnokban – kicsit tágasabban elrendezve, mint Velemben – láthattuk Gecser Lujza

KELECSÉNYI Csilla: Átvágások | Csilla KELECSÉNYI: Transections | É. n., fa, fonal, szövött, a középső mérete: 50x50x13 cm
Fotó: Szombathelyi Képtár archívuma

Labirintus installációját a lepel-szobrokkal együtt. Szenes Zsuzsa 1985. évi műcsarnoki tárlatán is fő szerepet kaptak a velemi munkák. Több kisebb önálló kiállítás is az alkotótelepi munkából eredt: Lovas Ilonának, Kelecsényi Csillának, Gulyás Katinak vagy Bajkó Anikónak a kőszegi Zwingerben megrendezett kiállításaira gondolok.

Negyven-negyvenöt évvel ezelőtt ránk – az akkori fiatal generációra – nagy hatással volt néhány olyan mű, amelyekre most is úgy gondolok, mint a kor meghatározó alkotásaira. Ilyen volt Szenes Zsuzsa *Őrbódé* című kompozíciója, melynek gondolati tartalma többféleképpen értelmezhető: a népi tradíció, a lázadás és az irónia ötvözete. Gecser Lujza *Drapéria R-sorozat*a bebizonyította, hogy technikai újítással más dimenzióba is léphetünk. Solti Gizella *Böjt* című alkotása a korábbi klasszikus gobelintechnikától való elszakadás kezdetét jelentette.

BAJKÓ Anikó: Helyszínrajz | Anikó BAJKÓ: Site plan
1976, vászon, festett, 217x151 cm
Fotó: Szombathelyi Képtár archívuma

A sokszínű, különböző műfajú alkotótelepi munkákról a képtár falain fotó és dokumentáció látható, olvasható, az akció, a performance és az installációs térélmények sajnos már csak a résztvevők emlékeiben élnek. Az akkor készült videófelvételek technikai okokból ma már nem játszhatók le.

A magam – és tudom, hogy a többi művész – nevében elmondhatom, hogy a velemi alkotótelepen töltött idő és a munka meghatározó élményként él emlékeinkben.

SOLTI Gizella: Böjt | Gizella SOLTI: Fast
1981, gyapjú, gobelin, 68x60 cm
Fotó: Szombathelyi Képtár archívuma

Zárszóként – Fitz Péter művészettörténész szavaival élve és egyetértve – kimondható, hogy Velem nagyszerűségét az alkotási lehetőség, a vitafórum, az értékelés, a dokumentálás és a gyűjtemény együtt eredményezte.

T. DOROMBY Mária
textilművész

(TeTT – Velem 1975–1983. Szombathelyi Képtár, Szombathely, 2022. október 20. – 2023. május 7. A Savaria Múzeumnak – a 3T (tiltott-tűrt-támogatott) korszakát, a ’70-es éveket bemutató kiállítássorozata részeként – a Velemi Textilművészeti Alkotóműhelyt bemutató tárlata. Kurátor: Cebula Anna, a Szombathelyi Képtár igazgatója.)

1. Fitz Péter: *Textilművészet 1977–84 között*. http://www.btmfk.iif.hu/szktext.html

A cikk a kiállítás megnyitóján elhangzott szöveg átdolgozott, szerkesztett változata.

Köszönjük a Szombathelyi Képtárnak a Textilgyűjteményéből válogatott művek fotóit.

„…az elődök által megkezdett úton”

SISA JÓZSEF ÖTVÖS- ÉS ZOMÁNCMŰVÉSZ EMLÉKKIÁLLÍTÁSA A CIFRAPALOTÁBAN

2021 februárjában kaptuk a hírt: megint nagy veszteség érte a kortárs magyar zománcművészetet, elhunyt – a többek között a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjével és a Szent Eligius-díjjal kitüntetett – Sisa József ötvös- és zománcművész. Pontosan egy évvel Morelli Edit tárlata[1] után, egy újabb emlékkiállításra került így sor 2022 végén a kecskeméti Cifrapalota első emeletén. A kiállítás anyaga – egy magántulajdonban lévő fontos darab kivételével – a család birtokában lévő művekre támaszkodott. A 104 alkotásból (zománc, festmény, grafika, érem) álló tárlat alapvetően az életmű kronologikus bemutatását célozta, de emellett a tematikai csomópontokat, összefüggéseket (magyar Szent Korona, magyar történelem, keresztény ikonográfia, zodiákus) is igyekezett felmutatni. Természetesen ezúttal is éltünk a kiállításon belül elhelyezett képernyőn folyamatosan vetített képösszeállítás és portréfilm hathatós segítségével, amivel elsősorban a művész emberi oldalát kívántuk bemutatni a látogatóknak. (S természetesen az 1991-ben alapított, családjával együtt folyamatosan fejlesztett Jászsági Művésztelepet is.)

SISA József: Koronázási tál (részlet, a tejes mű fényképe lapunk 1998/2. számában, a 6. oldalon) | József SISA: Coronation bowl (detail, photo of the entire work on p.6 of the 1998/2 issue) | 1989, vörösréz, arany, almandin, igazgyöngy, filigrán, maratott aljú zománc, a teljes mű: Ø 40 cm
Fotó: ifj. Gyergyádesz László

Sisa József 1951. január 7-én született Jászberényben. Édesanyja példáját látva már gyerekkorában szívesen rajzolgatott. 1965-ben egy budapesti középiskolába került, ahol villamosipari (energetikai) technikusnak tanult. Szerencséjére a kollégium igazgatóhelyettese egy festőművész volt, akinek a segítségével művészeti pályázatokon is részt vehetett. A technikusi képzettség megszerzését követően, édesanyja betegsége miatt – aki sajnos hamarosan meg is halt – hazatért, s a Lehel Hűtőgépgyárban kezdett el dolgozni. Közben két évig a kötelező katonai szolgálatát is le kellett töltenie, azonban ez nem akasztotta meg a művészeti tanulmányait. Nem csupán hagyták festeni és rajzolni, hanem a hasonló érdeklődésű társaival együtt művésztelepeken – például Hódmezővásárhelyen, Egerben, Debrecenben és Cegléden – is alkothatott. Ezek egyikén ismerkedett meg Mizser Pál festőművésszel, aki művésztanárként alapító tagja volt a Szőnyi István Képzőművészeti Szabadiskolának. Sisa József a mentorát követve több alkalommal is megfordult Zebegényben. 1973 nyarán éppen itt ismerkedett meg azzal az új műfajjal, mely onnantól kezdve egyre inkább uralta a művészeti elképzeléseit, tevékenységét. A szabadiskola zománcművészeti szakosztályát ifj. Koffán Károly festő-, grafikus- és zománcművész alapította egy évvel korábban, s vezette néhány évig.[2] Sisa zebegényi képzését a jászberényi hűtőgépgyár ösztöndíjjal is támogatta, ugyanis művészeti eredményei láttán Gorjanc Ignác vezérigazgató engedélyezte neki egy dekorációs műhely létrehozását.

A műhelynek hamarosan egy égetőkemence is a része lett. *„Itt Jászberényben is kialakítottuk a zománcozás feltételeit. Ehhez persze az is kellett, hogy a gyárban hagyták, anyagiakkal támogatták ezeket a törekvéseket. […] Óriási szerencsém volt, mert ha ez nem így alakul, akkor meglehet egészen más irányt vesz a pályám. Rengeteget tanultam közben, s volt rá idő, hogy kikísérletezzem a legjobb megoldásokat. A főiskolán tanult művészeknek nem volt akkora lehetősége – az idő és a költségek miatt – megtanulni a szakmát, mint nekem a gyári dekoráció keretein belül.”*[3] Többek között az első murális alkotását (*Életfa*, kerámiafal sodronyzománc betétekkel, 7,5 m²) is itt hozhatta létre 1974-ben, és azt a gyár irodaházának aulájában (később Electrolux-irodaház) helyezték el.

SISA József: Időszalag. Vázlatterv a 2013-ban a Jászfényszarui Polgármesteri Hivatal dísztermébe elhelyezett ötvöszománc muráliához
József SISA: Timeline. Sketch for the enamel mural in the assembly hall, Mayor’s Office, Jászfényszaru, 2013 | 2012, papír, ceruza, 29,7x42 cm
Fotó: ifj. Gyergyádesz László

1973-ban egy hosszú, küzdelmes, tanulással és kísérletezéssel teli időszak kezdődött Sisa József számára, ami körülbelül 1988-ig tartott. Ennek során folyamatosan alakult át festőművészből a zománcot immár önálló műfajként használó iparművésszé. Az emlékkiállítás első termében éppen ezért együtt mutattuk be az alkotó olajfestményeit (farostlemezen és vásznon vegyesen) és a főleg a nyolcvanas években született zománcképeit. Az utóbbiak többsége még festőzománccal készült (mint a *Bizánci Madonna, Apostol angyalokkal, Kártyalapok, Fedetlen keblű Madonna*). Bár néhány esetben már itt is felfedezhetők egyes, az érett korszakát előrevetítő mozzanatok (példa rá a *Tört-Én-Elem I.*), azonban ekkor még – a jellemzően szintén más műfajok felől érkezett zománcművészettel (is) foglalkozó kortársaihoz hasonlóan[4] – számos technikai (pl. a felületi feszültség figyelmen kívül hagyása) és azzal is összefüggő kompozíciós hibát követett el. A táblaképfestészeti beidegződések elhagyásához, a zománcművészet „anyanyelvi” szintű – az anyag törvényeit és a különféle technikák, eljárások adta lehetőségeket valóban értő – műveléséhez Sisa Józsefnek is nélkülözhetetlen segítséget nyújtott a műfaj legfőbb hazai központja, a Nemzetközi Zománcművészeti Alkotótelep.[5] 1985-től kezdve rendszeres résztvevője volt a kecskeméti szimpóziumoknak, s az ekkor már egész évben működő Nemzetközi Zománcművészeti Alkotóműhelynek, ahol a nyolcvanas évek végére a mesterségbeli magabiztosság megszerzése – és azzal együtt az ötvöszománc-technikák előtérbe kerülése – mellett jelentős lépés volt az elsősorban

SISA József: Időszalag a Jászfényszarui Polgármesteri Hivatal dísztermében | József SISA: Timeline in the assembly hall, Mayor’s Office, Jászfényszaru 2013, vörösréz, háromdimenziós rekeszzománc, 9 m²
Fotó: Menyhárt Éva

a vezető mesterek (Kátai Mihály, Turi Endre) és Pap Gábor művészettörténész által képviselt eszmei irányhoz, s az azzal összefüggő ikonográfiai készlethez[6] való egyre szorosabb elköteleződése. Ars poeticája is egyértelműen e körhöz sorolja: *„Mindig is tiszteltem az anyagot, bármilyen legyen is az anyag, amely a kezembe került. Úgy látom és tapasztalom, hogy a jelek, melyeket a múlt nagy mesterei örökítettek ránk, mára széttöredeztek, feldarabolódtak, szétrobbantak és felhasadtak, mintha csak pillanatnyi felvillanásként élnének tovább, mégis rendületlenül közvetítik a ránk bízott üzeneteket a múltból a jövőbe. Azt hiszem, hogy a ma élő alkotóművész feladata sem lehet más, tovább kell mennie az elődök által megkezdett úton és élővé kell varázsolnia korunk romboló erői által földbe taposott művészi-emberi hagyatékot. Vallom, hogy az ötvös-zománcművészet, ha kellő tisztelettel és alázattal bánunk vele, egy ilyen nagyratörő terv véghezvitelére is alkalmasnak bizonyulhat.”*[7]

1989 talán a legtermékenyebb éve volt, s egyben a Sisa-életmű érett szakaszának a kezdete. Ekkor már a kisujjában volt szinte az összes zománcművészeti eljárás, melyeket szívesen társított is egy-egy művön belül, még inkább kiaknázva így azok egyedi tulajdonságait. Ilyen például az egyik legszellemesebb alkotása, a *Requiem az ördögért*, melyen a rekeszzománcok uralta környezetben, „kép a képben” motívumként, a színes üvegablakokra emlékeztető azsúrzománc-technika segítségével jelenik meg a pánsípon játszó, címben említett lény karikaturisztikus ábrázolása. (A *Három grácia* tanúsága szerint a két technika együttes használatával már két

SISA József: A tanítványok | József SISA: Disciples | **2017, vörösréz, háromdimenziós rekeszzománc, 40x40 cm (kerettel)**
Fotó: ifj. Gyergyádesz László

évvel korábban is kísérletezett.) Szintén fontos lépés volt, amikor 1989-ben térbeli elemeket – zománcozatlan, plasztikusan megmozgatott vörösréz felületet, illetve egy fél madárkalitkát – applikált az egyik, amúgy a műfajnak megfelelően sík alkotására *(Elindultam a csatába)*. Az üresen, zománcozatlan hagyott fémrecipiens – leggyakrabban a vörösréz – beillesztése a kompozícióba, s e felületek „színezése” (polírozás, aranyozás) is 1989-től része *(Hasadás)* Sisa képalkotói készletének.

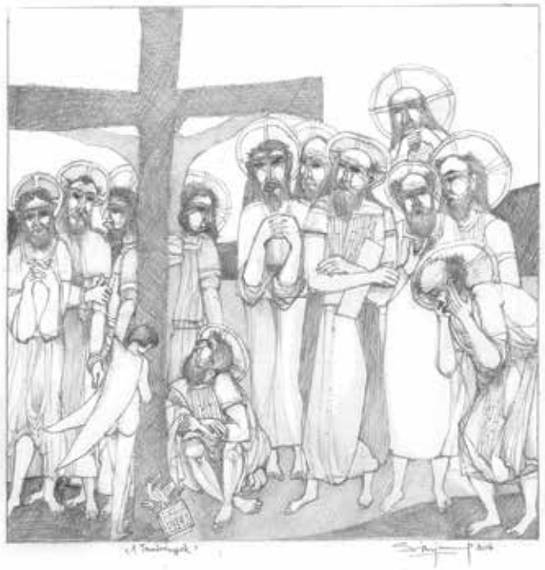

SISA József: A tanítványok (terv) | József SISA: Disciples (design)
2017, papír, ceruza, 22x22 cm
Fotó: ifj. Gyergyádesz László

A zománcművészet tradícióiból kiinduló témái közül ebben az évben vált az egyik főszereplővé a magyar Szent Korona. Kecskeméten, a XV. Nemzetközi Zománcművészeti Alkotótelepen készítette el a *Koronázási tál*at, melyen a korona 19 figurális zománcképéből – Tamás és Bertalan apostolt elhagyva – 17-et használt fel. Középen található – az eredetivel szemben síkban kiterítve – a corona latina Krisztus-ábrázolása és a hozzá csatlakozó négy aranypánt felső része Péter, id. Jakab, Pál és János apostolok zománcképeivel, a lemezek szélein gyöngydróttal keretelt díszes sávval, melyen gyöngydrót filigránokkal övezve igazgyöngyöket és csepp alakú almandinokat találunk cakkos szegélyű foglalatokban. A tál szegélyén a corona graeca zománcképei helyezkednek el hármas csoportokba rendezve, méghozzá oly módon, hogy Sisa a két katonaszent (György és Demeter), illetve orvosszent (Kozma és Damján) közé beillesztette András és Fülöp apostolt is – a megfelelő arányok biztosítása érdekében, méretükben lecsökkentve – a korona felső részéről. A dobozos foglalású zománcképek többsége méret- és színhelyes, azonban Sisa – ahogy a téma későbbi feldolgozásain is (*Államalapítás*, 1999; *Keresztjeink*, 2000; *Tört-Én-Elem II.*, 2001) – a süllyesztett alapú rekeszzománc rajzolatát maratással alakította ki. (Mindamellett élete végéig készült arra, hogy egy teljes egészében az eredeti technikát alkalmazó, valós koronamásolat kerülhessen ki valamikor a kezei közül.) A magyar koronázási jelvények közül a palást és a jogar egyes motívumai is felbukkannak más alkotásain. A tállal egy időben, 1989-ben készült *Országalma* esetében viszont az azsúrzománccal ékített, bizánci típusú kereszt alatt, az üveggömböt fedő nyolckaréjos rézlemezen újfent a korona, azon belül is az abroncs figurális zománcképei fedezhetőek fel.

SISA József: Országalma | József SISA: Orb
1989, üveg, vörösréz, maratott aljú zománc, azsúrzománc, magasság: 15 cm
Fotó: ifj. Gyergyádesz László

Számos köztéri és murális munkája született 1974 és 2018 között, melyek közül a legtöbb Jászberényhez köthető, de Budapesten, Szolnokon, Tiszaújvárosban, Miskolcon és Jászfényszarun, sőt Moszkvában, illetve Iránban, Jazd városában is találkozhatunk mai napig a műveivel. (A kiállításon természetesen csak fotókon tudtuk e műveit bemutatni.) Közülük mérföldkőnek számít a jászberényi városháza házasságkötő termében 1991-ben átadott nyolc négyzetméteres kompozíciója, a *Menyegző*, melyen Sisa József monumentális méretekben használta az amúgy sokkal kisebb felületeken megszokott rekeszzománc-technikát. A kecskeméti alkotóműhelyben kivitelezett művét – a már említett Pap Gábor – avatta fel. Íme, egy jellemző részlet a beszédéből: *„A zománc-kompozíció maradék – tetemesebb – része további két, jellegzetesen elkülönülő motivikus egységre tagolódik. Az egyik a közvetlen történeti-földrajzi környezetet varázsolja a jegyesek közé, amikor a jász főváros címerében is szereplő Lehel kürtjének a szegélydíszítményeiből idéz ide jellegzetes ember-, illetve állatalakzatokat. A másik, nagyobb felületsávokat beborító jelcsoport az ácsolt-vésett menyasszonyi ládák – ismertebb nevükön »szuszékok« vagy »szökrönyök« – anya- és csecsemőóvó képeiből ad ízelítőt. A kiváló néprajzkutató, Lükő Gábor értelmezése szerint csoportosított jelek a fogantatástól a születésen keresztül a családdá kerekedésig bontják tovább a házasságkötő teremben törvényesített aktus szép következmény-rendjét.”* [8] Sisa József egy riportban az alábbiakra hívta fel a figyelmet a művével kapcsolatban: *„Egy modern alkotáshoz nem feltétlenül kell absztrakt dolgokat kitalálni, hogy látványos vagy meghökkentő legyen. A régi dolgokat is lehet újszerűen felhasználni. A régi motívumok, jelképek így tovább élhetnek. A zománc elég időt álló, 3-4 ezer évet is kibírnak ezek a dolgok, így a mi kultúránkról is fennmaradhat sok fontos üzenet.”* [9]

SISA József: Az ötvös (részlet, a tejes mű fényképe lapunk 2013/9. számában, az 5. oldalon) | József SISA: The goldsmith (detail, photo of the entire work on p.5 of the 2013/9 issue) | 2009–2013, aranyozott vörösréz és sárgaréz, háromdimenziós rekeszzománc, a teljes mű: 68,5x68,5 cm
Fotó: ifj. Gyergyádesz László

SISA József: Keresztjeink | József SISA: Our crosses 2000, vörösréz, maratott, trébelt, rekeszzománc, drótzománc, sodronyzománc, 36,5x36,5 cm
Fotó: ifj. Gyergyádesz László

Az emlékkiállítás anyagának mintegy hatvan százaléka az életmű utolsó két évtizedében született. Mivel Sisa Józsefnek igen ritkán volt egyéni tárlata, így nem meglepő, hogy először mutathattuk be együtt a zománcművészeti alkotásait, sorozatait és az azokat előkészítő ceruzarajzokat. Ez utóbbiak az ötvösökre évszázadok óta jellemző aprólékos, precíz, részletező, magas minőségű rajzkultúra folytatói. A kivétel nélkül rekeszzománc-technikával kivitelezett műveket előkészítő grafikákon természetesen a zománcfelületeket egymástól elválasztó rekeszszalagok rajza a legfontosabb. Mindamellett Sisa ceruzarajzai egyes mozzanataiban, s kompozíciós megoldásaiban az európai sokszorosított grafika (fametszet, rézmetszet) születésére és elterjedésére utalnak vissza. Különösen a 2008-as zodiákus-rajzsorozata esetében kereshetünk a 15. század utolsó harmadából és a 16. század első feléből származó előképeket, melyeket *Az ötvös* – első pillantásra életképeknek tűnő – „jelenetein” láthatunk viszont. Sisa József önmagát a Szent Korona készítése közben ábrázolva, kétszer is megjeleníti a 2013-ban befejezett főművén, így a középső (legnagyobb) lemezen, s a tizenkét kisebb tábla egyikén, a születésnapjának megfelelő csillagjegynél (Bak). A mű az úgynevezett háromdimenziós – talán pontosabb lenne a három- vagy többrétegű jelző (?) – rekeszzománc csúcsteljesítménye. A Sisa által kifejlesztett (korai, még nem teljesen kiforrott példája 2003-ból a kis méretű *Attila*), s döntően az utolsó alkotói szakaszában (2012–2019) alkalmazott eljárás lényege, hogy a hagyományos rekeszzománccal, illetve kisebb részben drótzománccal borított felületek nem csupán közvetlenül a kompozíció hátterét képező vörösréz fémalapon (recipiensen), hanem két újabb – térben előrébb elhelyezkedő, de síkban tartott – rétegen, gyakran különálló elemekből építkezve is megjelenhetnek. A műfajtól elvileg idegennek tekintett térábrázolást az egyes részletek „törvénytisztelő” módon, sík fémfelületen való megfogalmazása teszi úgymond „elfogadhatóvá”.

SISA József: Kedvenc madaram szitakötővel (részlet) | József SISA: My favourite bird with a dragonfly (detail) | 2004, márvány, vörösréz, emelt rekeszzománc, drótzománc, azsúrzománc, a teljes mű magassága: 40 cm
Fotó: ifj. Gyergyádesz László

A háromdimenziós rekeszzománc egy visszafogottabb változatát láthatjuk a 2015-ben készült, tizennégy stációból álló *Passió*n, ennek közvetlen közelében állíthattuk ki a 2014-ben született előkészítő rajzokat is. Az egyes stációkat az előző műhöz hasonlóan, itt is sárgarézből készült keret veszi körül. A 2017-ben, illetve 2019-ben keletkezett nagyobb kompozíciók esetében a – csillogó sárgaréz helyett immár kénmájjal sötétített (barnás-fekete) – vörösrézből formált dobozszerű keretek még hatásosabban tudták érvényesíteni a képsíkokból építkező technika térbeliségét. Kecskemét szülöttjének, Kodály Zoltánnak állít emléket a *Dalköltő* (2017). A zeneszerzőt ugyanúgy háttal állva, kórust vezényelve látjuk, ahogy Melocco Miklós hajdani, 2000-ben ellopott szoborkompozícióján a kecskeméti Kodály-emlékművön. Sisa József alkotásán Kodály szemből csak a középső polírozott felületen, tükörképként látható, míg a hátán az *Ének Szent István királyhoz* című kórusmű kottája olvasható. *„Az alkotások vallási témája nem véletlen, hisz életének utolsó évei több betegség leküzdésével jártak. Vezeklések, imák ezek.”*[10] Valóban, *A hitvány* (2019), s különösen *A tanítványok* (2017), ahol a keresztre feszített Megváltót csak hátulról láthatjuk, megrendítő tanúság arról, amit mélységében csak a halál közelségében, az utolsó pillanatainkban foghatunk fel, melynek emberi nézőpontja az apostolok tekintetében, s a kereszt tövében van…

IFJ. GYERGYÁDESZ László
művészettörténész, a kiállítás kurátora

(Sisa 70. Sisa József ötvös és zománciparművész [1951–2021] emlékkiállítása. Cifrapalota, Kecskeméti Katona József Múzeum, Kecskemét, 2022. november 26. – 2023. február 26.)

1. A kiállításról írt beszámolóm: A fény vonzásában. Morelli Edit zománcművész emlékkiállítása a kecskeméti Cifrapalotában. *Magyar Iparművészet*, 2022/1, 19–23.
2. Koffán korábban megfordult a Lantos Ferenc vezette bonyhádi zománcgyári szimpóziumokon, illetve később, 1975-től kezdve, a kecskeméti Zománcművészeti Alkotótelep rendszeres résztvevője is volt. Zebegényben az évtized végén Petrilla István folytatta a tanítást, majd a nyolcvanas években Sisa József, később pedig Balanyi Károly vette át ezt a feladatot.
3. Sisa József jelei, jelképei tűzzománcba égetve. http://magyarorszag.digitalcity.hu/
4. A témáról itt írtam: Kortárs magyar zománcművészet. Kecskeméti Képtár (Cifrapalota), 1998. március 21–április 26. *Magyar Iparművészet*, 1998/2, 2–16.
5. Az alkotótelepről készült összefoglalóm: A kortárs magyar zománcművészet fővárosa. Negyvenéves a kecskeméti Nemzetközi Zománcművészeti Alkotótelep. *Magyar Iparművészet*, 2014/8, 9–14.
6. A témáról („kecskemétiség” a zománcművészetben) többek között az alábbi tanulmányban írtam részletesebben: „…a teremtés folyamatának újra átélése”. Vázlat a kortárs magyar zománcművészet elmúlt négy évtizedéről. In: ifj. Gyergyádesz László (szerk.): *Tűzzománcművészek Magyar Társasága 1997–2007*. Kecskemét, 2007, 9–10.
7. Balanyi Károly – ifj. Gyergyádesz László (szerk.): *Tűzzománcművészek Magyar Társasága 1997–2017*. Jubileumi könyvkatalógus. Kecskemét, 2017, 27.
8. Pap Gábor: Sisa József keresztjei. *Jászsági Évkönyv*, 1994, 19.
9. I. m. (lásd 3. jegyzet).
10. Sisa Balázs írása édesapjáról: Sisa Balázs (szerk.): *Sisa József ötvös-iparművész emlékkiállítása*. Katalógus. Jászberény, 2022, 29.

A szombathelyi Lakástextil Vállalat és a Mill'Art Stúdió I.

JELLEGZETES „IPARIMŰVÉSZ-" ÉS IPARMŰVÉSZ-PÁLYAÍVEK A 20. SZÁZADI MAGYARORSZÁGON

Bevezető

Az öt dunántúli ipari létesítményt – a Kőszegi Ágyterítőgyárat, a Kőszegi Posztó és Nemezgyárat, a Soproni Posztó- és Szőnyeggyárat, a szombathelyi Takarógyárat[1] és a Tatai Szőnyeggyárat – magába foglaló szombathelyi Lakástextil Vállalat – későbbi közismert nevén a Latex – nagyvállalati pozíciót képviselt a 20. század második felének magyar textiliparában.[2] Tanulmányom első részében textilipar-történeti kontextusba helyezve a Lakástextil Vállalat történetének vázlatos rekonstrukcióját kísérlem meg, majd a második részben a vállalat iparművészeiből (Bényi Eszter, Daróczi Péter, John Ágoston, Kiss Katalin, Kovács Péter, Málik Irén) álló Mill'Art Stúdióról írok.

A textilipar-történeti kontextus

Az 1900-as évek elejétől Magyarország könnyűipara – különösen a textilipar – a Monarchia idejére jellemző állapothoz képest fejlődésnek indult. A textilipar kiegyezés előtti elmaradottságát az ország Habsburg Birodalmon belüli helyzete magyarázza. Az osztrák, majd cseh manufaktúrák, később gyárak termékei a magyarországi piacon is uralkodva bőségesen kielégítették az itteni szükségletet – a háziipar által fedezett itthoni igényeken felül. Ugyanakkor a „reformkor védegyleti mozgalma éppen a textilipar haladását tűzte ki legfőbb céljául".[3] A gazdasági áttörés a magyar textiliparban csak jó néhány évtizeddel később, az 1900-as évek elejére következett be. „A világméretű textilipari konjunktúra és az állami ipartámogatás biztos profittal kecsegtetett."[4] A textilipari növekedést az első világháború sem tudta megakasztani: „A háborús évek csak előrevetítették a textilipar virágkorát, az igazi kibontakozás az 1920-as években kezdődött. Elősegítette az iparág kiépítését, hogy a vállalkozók olcsón és könnyen jutottak üresen álló gyárépületekhez a volt malmok, hadiüzemek telephelyein, és olcsón megvásárolhatták az expanziós szakszán túljutott és a nagyobb arányú rekonstrukció periódusába jutó nyugat-európai textilipar kiselejtezett, de még működő berendezéseit."[5] Az 1963-ban nagyvállalattá váló Latex elődjeinek esetében is az utóbbi eljárás érvényesült. Prohászka Margit visszaemlékezése szerint: „Az Ágyterítőgyár valamikor malom[6] volt. Textilgyárként 1928 óta működött. A tulajdonosok – Hohenberg [Rudolf] és Szentgyörgyi Czeke Gusztáv – állítólag az Ausztriában kiselejtezett gépeket telepítették át Kőszegre gyártástechnológiástól, kártyástól, néhány művezetővel együtt."[7]

A szombathelyi Lakástextil Vállalat gyára 1975-ben
Factory of the Home Textiles Company in Szombathely in 1975
Archív fotó: Jákfalvi Elemér. Forrás: Berzsenyi Dániel Könyvtár helyismereti gyűjteménye

A szombathelyi Lakástextil Vállalat irodaháza 1975-ben
Office building of the Home Textiles Company in Szombathely in 1975
Archív fotó: Jákfalvi Elemér. Forrás: Berzsenyi Dániel Könyvtár helyismereti gyűjteménye

A Latex elődje: a kőszegi Bútorszövetgyár

A Lakástextil Vállalat egyik elődje – közkereseti társaságként, mint a Kőszegi Magyar Ágyterítő és Bútorszövetgyár – ebben a textilipari szempontból fellendülő időszakban, 1928. július 1-én alakult.[8] A társaság ágy- és asztalterítő, illetve bútorszövetek gyártását és forgalomba hozását tűzte ki céljául. „Az induláskor[9] a szövőgépek száma 10 db, a munkáslétszám 25"[10] fő volt.

A Czeke és Hohenberg Magyar Ágyterítő és Bútorszövetgyár megalakulását követő időszakot a világgazdasági válság árnyékolta be. Harangozó Ferenc egykori főmérnök visszaemlékezése szerint 1933 „volt az egész világon végigsöprő gazdasági válság egyik legsötétebb esztendeje, az általános munkanélküliség szülte mérhetetlen nyomor valósága. […] 1933 májusában már öt éve üzemelt az akkor Czeke és Hohenberg »Magyar Ágyteritő és Butorszövetgyára«".[11] Harangozó visszaemlékezése szerint 1933-ban mintegy harminc szövőgép termelt a gyárban, és a dolgozók napi tizenegy órában dolgoztak. A munkások kizsákmányolása vezetett az üzemi szakszervezet megalakulásához 1936-ban, majd az 1937-es sztrájk kirobbanásához.[12] 1937-ben a Bútorszövetgyár betéti társasággá alakult, majd 1939-től ismét részvénytársaságként működött.[13]

A Lakástextil Vállalat kőszegi Bútorszövetgyára 1981-ben
Upholstery fabrics factory in Kőszeg of the Home Textiles Company, 1981
Archív fotó: Czika László. Forrás: Berzsenyi Dániel Könyvtár helyismereti gyűjteménye

A Lakástextil Vállalat szombathelyi Fonó- és Szövőgyára 1979-ben
Spinning and weaving factory in Szombathely of the Home Textiles Company in 1979
Archív fotó: Horváth Pál. Forrás: Berzsenyi Dániel Könyvtár helyismereti gyűjteménye

A magyar textilipar a második világháború idején az országos gazdasági válsággal összhangban szenved el hanyatlást: 1942-től a gyárak hadiüzemként kénytelenek működni. A negatív folyamat a bejegyzett textilipari cégek számainak alakulásán is nyomon követhető.[14] 1948-ban az államosítás időszakában súlyos értékesítési gondokkal küzdő gyárban a felszámolástól menti meg a gyárat Wilheim Béla műszaki vezető. 1954-ben egyesítik a Kőszegi Textilműveket a Posztó- és nemezgyárral. A kőszegi Bútorszövetgyár 1963-ban olvad bele a Latexbe, amely „a háború után […] vertikális üzemként működött, volt festődéje, fonodája, cérnázója, szövődéje, kikészítő részlege. Minden munkafolyamatot kapun belül végeztek el, és ez a későbbiekben is nagy előny volt".[15]

A kőszegi Bútorszövetgyár mellett a 20. század második felében a városban még két textilgyár üzemelt. „A Kőszegi Posztógyárban posztót, pokrócokat, takarókat, műszaki szöveteket szőttek", majd a „háború után nagy mennyiségben gyártották a korszakra jellemző lódenkabátok szöveteit, később egyéb felsőruházati termékeket, főleg vastag kabátszöveteket".[16] A Posztógyárral szoros kapcsolatban álló Nemezgyárban készültek például

a biliárdasztalok jellegzetes zöld nemezei, de készültek itt különféle ipari filcek is.[17] A Nemezgyárban ágyterítőből, asztalterítőből és falvédőből álló garnitúrákat gyártottak mokett- és jacquard-szövéstechnikával.

Pécsi László (1928–1984) textiltervező iparművész 1954-től 1957-ig először a kőszegi Bútorszövetgyár tervezője, majd „az igényes bútorszöveteket, szőnyeget, takarókat készítő Szombathely–Budapest Lakástextil Vállalat művészeti vezetője" lett.[18] Frank János szerint Pécsi nemcsak munkatársai mellett kiálló, azok érdekeit kiválóan képviselő vezető, hanem sokoldalú művész is volt. Az ipari textil mellett „foglalkozott „szövöttanyag- és csomózottszőnyeg-tervezéssel, gobelinnel is".[19] Az említett technikákat (mokett és jacquard) Pécsi László „átmenteni [kívánta], mivel falvédőre az új berendezések mellett, a fal mellé tolt heverőknél is szükség volt".[20] Pécsi Lászlót, akinek odakerülésekor nem volt üzemi gyakorlata, hiszen azt a főiskolán nem tanították, Wilheim Béla főmérnök vitte Kőszegre. Pécsi „megszervezte a kártyarajzolók csoportját, akik tervek alapján kockás papíron bepöttyözték a kötéseket. […], illetve megszervezett egy mintázórészleget, ahol mindenfajta gépből volt egy-egy példány, ezeken nyugodtan lehetett kísérletezni, nem zavarva a termelést. Ez a részleg képezte később – kiegészítve – a Latex mintázóüzemét Szombathelyen, Mogyorósi Géza vezetésével".[21]

A nagyvállalat létrejötte

„A Lakástextil Vállalat 1963-ban öt gyár, a szombathelyi Takarógyár, a kőszegi Bútorszövetgyár, a kőszegi Posztó és Nemezgyár, a tatai Szőnyeggyár és a Soproni Szőnyeggyár egyesülésével jött létre. Ez utóbbi 1971-ig volt a Latex gyáregysége. 1978-ban csatlakozott a Lakástextil Vállalathoz a Szombathelyi Pamutipari Vállalat, mely

Új üzemrészt avatnak a Lakástextil Vállalat szombathelyi gyárában 1981-ben
A new workshop opens in the Szombathely factory of the Home Textiles Company, 1981
Archív fotó: Kaczmarski Zoltán
Forrás: Berzsenyi Dániel Könyvtár helyismereti gyűjteménye

később a Latex Szombathelyi Fonó- és Szövőgyára nevet vette fel."[22]

A Lakástextil Vállalat szövőcsarnoka 1975-ben, új P–105-ös cseh szövőgépekkel | **Weaving workshop of the Home Textiles Company in 1975 with new Czech P 105 machines**
Archív fotó: Jákfalvi Elemér. Forrás: Berzsenyi Dániel Könyvtár helyismereti gyűjteménye

Az így létrejött nagyvállalat központja Szombathelyre, a Takarógyárba került: Prohászka Margit visszaemlékezése szerint a szombathelyi Takarógyár „lett a Latex törzsgyára. Vezérigazgató Kovács László, főmérnök Wilheim Béla lett. A központi tervezőműterem a Latex tervezőműterme lett, gyártmánytervezési osztály címen. Vezetője pedig Pécsi László [volt] osztályvezetői minőségben".[23] Prohászka ugyanakkor kiemeli, hogy a Latex sohasem válhatott egységes nagyvállalattá, az ennek létrehozására „tett törekvés tulajdonképpen kudarcot vallott, pedig Sopron kiválása után igyekeztek megszüntetni a vertikális üzemeket. A gyárak vertikumából részeket emeltek ki, áttették más gyáregységekhez, egyik gyárból a másikba delegáltak vezetőket. Sok súrlódás adódott ebből is, valamint a gyáregységek egymástól való távolságából is: a szállítás, anyagmozgatás stb. nehézkes volt".[24]

A Latex létrejöttét követő évekre, a hetvenes évtizedre tehető Magyarországon „a második gazdaság megerősödése", amelynek nyomán nemcsak az értékrend, hanem az életmód is jelentősen módosult.[25] A Kádár-korszak (1957–) elejétől fokozatosan kezdett kialakulni az a fogyasztói magatartás, melyben a tartós fogyasztási cikkek, így lakberendezési tárgyak vásárlása sem számított már kivételes luxusnak. „A háztartások kiadásszerkezetét vizsgálva látható, hogy a tartós fogyasztási cikkek beszerzésére fordított jövedelmek aránya 1960 és 1975 között az összes személyi célú kiadásnál gyorsabban növekedett."[26] A gazdasági konjunktúrának köszönhető „növekedési ütem a hatvanas évek második felében volt

a legnagyobb, amikor a reáljövedelem növekedésével párhuzamosan a kínálat is lassan bővülni kezdett. A tartós javak elterjedése a falvakban élők esetében lassúbb volt mint a városiaknál, foglalkozási főcsoportok szerint elsőként a szellemi foglalkozásúak, majd a munkások és a mezőgazdasági foglalkozásúak szerezték be a »divatossá váló« cikkeket".[27] A textilipari vállalatok ennek folyományaképpen lehetővé tették, hogy adott, a Magyar Iparművészeti Főiskolán végzett textiltervezők akár már a főiskola elkezdése előtt, vagy a főiskoláról való kikerülést követően textiltervező és kivitelező gyári gyakorlatot szerezzenek. A legszerencsésebb fiatal iparművészek számára egyéni tervezési lehetőségek is nyíltak a textilgyárakban. A „tipikus" pályaívet bejáró textilművész, aki a művészeti gimnáziumból az Iparművészeti Főiskolára került, így válhatott iparművész-hallgatóból *ipari* tervezővé. Szabolcsi Hedvig művészettörténész vetette fel az iparművész elnevezés helyett az egész életen át gyári produktumot tervező alkotók művészi rangját emelő ipar(i)művész terminológiát.[28] Szabolcsi szerint a gyári textiltervezés „kemény iskolája volt számára a hatvanas évek elején az adott gyárban" – az ő esetében – „az Újpesti Gyapjúszövőgyárban töltött két év, ahol az ipari tervezőkkel szembeni ellenállással csak tehetségével, kitartóan megszerzett szakmai ismereteivel tudott megküzdeni".[29] Ez annál is inkább fontos lehetett, mert a főiskolai képzés Prohászka szerint inkább „esztétika-", mint gyakorlatfókuszú volt. „Természetesen az esztétikai nevelést tűzték ki fő feladatként, a technikai képzés elég elvont, elméleti és érdektelen volt. Schubert[30] elve szerint elsősorban erős esztétikai alapokat kell nyújtani. Mivel a technikai feltételek gyáranként úgyis különbözőek, azt majd a helyszínen sajátítja el a tervező. Egy segítőkész üzemi környezetet feltételezett volna, azonban ez többnyire nem így működött. […] Az Iparművészeti

Kiállítás a Latex kultúrtermében. Kovács László, a Lakástextil Vállalat vezérigazgatója nyitotta meg a kiállítást 1987-ben
Director General László Kovács opening an exhibition in the culture hall of the Home Textiles Company in 1987
Archív fotó: Horváth Pál. Forrás: Berzsenyi Dániel Könyvtár helyismereti gyűjteménye

Vállalat Szövőüzemét többek között azzal a szándékkal hozták létre, hogy a főiskolán végzők valamiféle üzemi gyakorlatot szerezzenek, mielőtt kikerülnek a gyárakba. […] Évekkel később kialakult az a gyakorlat, hogy az üzemek szerződést kötöttek tehetséges fiatalokkal, és egyévi gyári gyakorlat után a főiskolai tanulmányaikhoz ösztöndíjjal járultak hozzá."[31] Utóbbi eljárás a hetvenes évek második felére már kevésbé érvényesült. Kiss Katalin közlése szerint a fent említett gyakorlat a főiskolai évei alatt (1978–1983) már nem volt jellemző. „Akkoriban jól felszerelt gépek voltak a főiskola műhelyében, nyüstös és jacquard-gépek egyaránt, a diplomamunkánkat pedig valamelyik textilgyárban készítettük."[32]

A Lakástextil Vállalat új szőnyeggyári üzemcsarnokának építése 1979-ben
New carpet weaving workshop of the Home Textiles Company under construction, 1979
Archív fotó: Czika László. Forrás: Berzsenyi Dániel Könyvtár helyismereti gyűjteménye

Kovács Péter 1966-ban Sopronból éppen egy ilyen ösztöndíj segítségével került Szombathelyre. Kovács szóbeli közlése alapján: „Apámnak volt egy osztályvezető barátja, aki a Soproni Szőnyeggyárban dolgozott. Akkor éppen a Soproni Szőnyeggyárnak nem volt tervezője. Renner Kálmán[33] hívott engem, hogy gyere be, és nézd meg, hogy mit csinál a Soproni Szőnyeggyár. Akkor még nemcsak szőnyegek voltak, hanem bútorszövetek is, meg minden, és én ott csodálkoztam, hogy jaj, de klassz ez az egész. Majd én valami mást csinálok, ha tervező leszek, de nagyon tetszett. A Soproni Szőnyeggyár igazgatója azt mondta, hogy nincs tervezője, ad egy ösztöndíjat. Nem vettek föl a főiskolára. Miért nem vettek föl? Kiderült, hogy a gyár és az akkor főtanszakvezető között volt valami nézeteltérés, és nekem virágnyelven megmondta a főtanszakvezető, hogy ha nem a Soproni Szőnyeggyár ösztöndíjával jössz, akkor fölveszlek. Mindig benn voltam a végén az utolsó negyven között, amiből 35-öt felvettek. Ez volt másodszor is. Akkor jelentkeztem az építészkarra, de egybeesett a felvételi, nem tudtam elmenni, így maradt a textil."[34] Kovács Péter „a tervezők Jolly Jokere lett, olyan tervező, aki minden területre »bedobható« volt

[…] minden feladatot meg tudott oldani”.[35] Kovács Péter a Lakástextil Vállalathoz kerülésekor egyből a „mindenes” szerepkört kapta Pécsi Lászlótól. Prohászka Pécsire elmélkedő, visszahúzódó egyéniségként emlékszik, Kovács Péter Pécsit azonban elsőrangú mentorként említette, és a Mill’Art iparművészei érdekeiért mindig kiálló vezetőként említették. A tervezőcsoport legfiatalabb tagjaként Kovács Péternek mindent meg kellett tanulnia, hogy a vállalat bármilyen részlegébe helyezhesse, ahol éppen kell valamit csinálni. „Csináltam géprendezést, mindenfélét. A textilmérnökök nem mertek nekikezdeni egy jacquard-fejátalakításnak, én megcsináltam.”[36] Kovács Péter a vállalat technikai infrastruktúrájáról szólva azt mondta: „a számítógéppel való ismereteink a Lakástextil Vállalatnál kezdődtek; a ’80-as években minden ilyen nagyobb cégnek státuszszimbólum volt, hogy legyen számítógépe.”[37] Kovács visszaemlékezése szerint kisebb-nagyobb nehézségek a gépi infrastruktúrával azért adódtak: „Egyetlen baja volt ennek a rendszernek, hogy akinek volt számítógépe a Selyemipari Vállalattól a Latexig, tehát mindenhol, ahol tervezés volt, de egyik gép sem volt kompatibilis a másikkal.”[38] Kiss Katalin szóbeli közlése szerint[39] a Latexnek odakerülése után, tehát 1986-ban már több jacquard-gépe volt az adminisztratív központként is funkcionáló szombathelyi törzsgyárban, és azokat minden gyáregység használhatta. Szombathelyen szőnyeggyártás és takarógyártás folyt, a Bútorszövetgyárban jacquard, a Posztógyárban nyüstös szövet és abroszok, függönyök készítése zajlott.

A Lakástextil Vállalat új kazánházának és fonal-előkészítő üzemének átadása 1968-ban | Inauguration of the new boiler house and thread preparing workshop of the Home Textiles Company in 1968
Archív fotó: Jákfalvi Elemér. Forrás: Berzsenyi Dániel Könyvtár helyismereti gyűjteménye

MOLNÁR Eszter
művészettörténész

1. „1963. január 1-ével alakult meg a Lakástextil Vállalat (LATEX) a három kőszegi textilüzem, valamint a szombathelyi Takarógyár, a Soproni Szőnyeggyár és a Tatai Szőnyeggyár összevonásával.” Lásd Takáts Géza: Mozaikok a Lakástextil Vállalat Kőszegi Bútorszövetgyárának életéből. *Vasi Szemle*, 1982 (XXXVI. évf.), 2. szám, 196.
2. Ha az 1971-es országos gyáripari adatokra tekintünk: cca. két tucat fővárosi és az agglomerációban található fonó- és szövőgyárat, körülbelül feleennyi dunántúli és ismét cca. egy tucat kelet-magyarországi gyárat találunk. Vö. Magyarország textilgyárai. In: Mann Lajos: *A divat szakmái II. Textilipar*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1971, 206.
3. Sipos Antalné (összeáll.): *Az államosítás előtt működött textil-, szőrme- és bőripari vállalatok repertóriuma*. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2004, 5.
4. Uo. 6.
5. Uo. 6.
6. Az 1880-ban épült gőzmalomról van szó. Vö.: Maitz József: Gyártörténet. In: Prohászka Margit: *Volt egyszer egy Latex. Nyüstös lakástextil-tervezés a 20. század második felében*. Geopen Könyvkiadó, Budapest, 2008, 42.
7. Uo. 14.
8. Takáts Géza: A Bútorszövetgyár 50 éve dióhéjban. *Lakástextil Vállalat Üzemi Híradó*, 1978. augusztus 1., osz. n.
9. A gyár indulásának idején, a két világháború közötti időszakban az 1927–1928-as üzletévben Magyarországon a textiliparba beletartozott „a kender-, len-, juta-, pamut-, cérna- fonal-. hímző-, kötő-, szövő- és kézműipar, konfekcióüzemek, zsákipar, szőrmeipar és kereskedem – 369 bejegyzett céget tartottak számon”. I. m. (lásd 3. jegyzet), 3.
10. I. m. (lásd 6. jegyzet).
11. Harangozó Ferenc: Emlékezzünk… *Latex Bútorszövetgyár Üzemi Híradója*, Kőszeg, 1970. április 4., 5.
12. Uo.
13. Maitz József: Gyártörténet. In: i. m. (lásd 6. jegyzet), 42.
14. „Az 1947–1948-as üzletévben, a háború után és az államosítás előtt, 226 textilipari cég szerepel a levéltári iratokban.” I. m. (lásd 3. jegyzet), 3.
15. I. m. (lásd 6. jegyzet), 13.
16. Uo.
17. Uo. 13–14.
18. Frank János: *Az eleven textil. Új magyar textilművészet – térbeliség – tárgyak*. Corvina Kiadó, Budapest, 1980, 68.
19. Uo.
20. I. m. (lásd 6. jegyzet), 14.
21. Uo. 15.
22. *Nyugat.hu*. https://www.nyugat.hu/cikk/egyszer_volt_hol_nem_volt_a_nagy_multu_latex – Hozzáférés: 2022. augusztus 8.
23. I. m. (lásd 6. jegyzet), 17.
24. Uo. 18.
25. Valuch Tibor: A hétköznapi élet. In: uő.: *Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 282.
26. Életszínvonal Magyarországon 1960–80. Idézi Valuch Tibor: A bőséges ínségtől a fogyasztói társadalomig – a fogyasztás változásai és jellegzetességei. In: uő: *Magyar hétköznapok. Fejezetek a mindennapi élet történetéből a második világháborútól az ezredfordulóig*. Napvilág Kiadó, 2013, 75.
27. Uo.
28. Szabolcsi Hedvig: Az ipar(i)művész magányossága. Gondolatok Prohászka Margit textiltervező portréjához. *Új Művészet*, 1992/2, 58.
29. Uo.
30. Schubert Ernő (1903–1960) a Magyar Ipaművészeti Főiskola rektora, képzőművész, textil- és bútortervező művész.
31. I. m. (lásd 6. jegyzet), 7.
32. Kiss Katalin szóbeli közlése, 2023. január.
33. Renner Kálmán (1927–1994) éremszobrász.
34. Molnár Eszter interjúja Kovács Péterrel (kézirat).
35. I. m. (lásd 6. jegyzet), 8.
36. Molnár Eszter interjúja Kovács Péterrel (kézirat).
37. Uo.
38. Uo.
39. Kiss Katalin szóbeli közlése, 2022. augusztus.

A tanulmány a Magyar Művészeti Akadémia művészeti ösztöndíjprogramjának keretében készült. A Mill’Art Stúdiót bemutató második részt következő lapszámunkban közöljük.

A fotókat köszönjük a szombathelyi Berzsenyi Dániel Könyvtárnak.

A matematikai univerzum megismertetése gyerekekkel

MARIE NEURATH ISOTYPE-MISSZIÓJA

A nyugati civilizációban bizonyosságként kezeljük azt a hipotézist, hogy létezik egy absztrakt metanyelv, a matematika, mellyel a kozmosz és benne az emberiség életét irányító törvények kifejezhetőek, és melynek kellő mélységű ismerete által a világban zajló folyamatok modellezhetőkké, megjósolhatókká, sőt irányíthatókká válnak. Joseph Needham (1900–1995) tudománytörténész-sinológus felvetése szerint ez az elképzelés csak azokban a kultúrákban dominál, melyek teremtésmítoszának főszereplője egy isteni lény, aki a kezdeti káosz felett rendet teremt – mint például a babilóni Marduk, a görög Kronosz, vagy a héber Ábrahám

Az olyan jellegű kultúrák tesznek szert történelmük során magas szintű matematikai ismeretekre, ahol a matematika nemcsak az érzékszervi megismerés útvesztőiben szolgál megbízható iránytűként, hanem a hitvilágok, valamint a világi érdekek ütközésekor keletkező, komoly véráldozatokkal járó konfliktusok mentális feloldásának eszköze is lesz, egyfajta gondolati menedék, ahol az emberek békében együttműködhetnek az emberiség közös boldogulásának előmozdítása érdekében.

A milliók halálát okozó, a 16 század második felétől állandósuló francia vallásháborúk és az ezt követő – az emberi történelemben addig a legtöbb áldozatot követelő – harmincéves háború korszakába született René Descartes (1596–1650) a meditációi során ezért nem véletlenül egy matematikaalapú egyetemes tudomány, a *mathesis universalis* megalkotásának szükségességét vizionálta, ennek a feladatnak később teljes életét szentelte.

A második harmincéves háborúként is emlegetett 1914–1945 közötti időszakban a német matematikusnak, David Hilbertnek (1862–1943) a korábbi évtizedekben kidolgozott „formalista” koncepciója – a matematika absztrakt, jelentésnélküli, helyettesíthető jelek következetes rendszereként való újraépítése – a művészetekben egy hasonló gondolatiságú esztétika térnyerését inspirálta: jelentésnélküli színekből, formákból strukturált kompozíciók születtek úgy az ábrázolóművészet, mint az irodalom területén.

Marie NEURATH, az információ vizualizációjának úttörője 1945 körül
Marie NEURATH, pioneer of visualizing information, around 1945
Forrás: medium.com

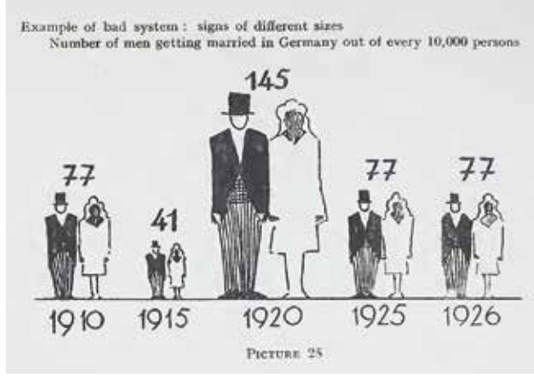

Negatív példa egy jelenség mennyiségét illusztráló képsorra az Isotype-módszert bemutató kötetben
Negative example of a picture series illustrating the quantity of a phenomenon in the book on the Isotype method
Forrás: Otto Neurath: International Picture Language. The First Rules of Isotype. London, 1936, 75.

Ebben a korban sokan hitték, hogy a háború kitörésének oka a nemzetek közötti kommunikáció elégtelensége, ezt ellensúlyozandó különböző formalista nyelvi struktúrákat, mesterséges nyelveket fejlesztettek – használatuk elterjedésétől a világbéke megszületését remélték. Ilyen kísérlet volt Lazar Markovics Zamenhof (1859–1917) eszperantó nyelve, Giuseppe Peano (1858–1932) matematikus Interlingua rendszere, valamint Frederik van Eeden (1860–1932) író, pszichológus és Jan Brouwer (1881–1966) matematikus közös Significs projektje, mely a Charles Sanders Peirce (1839–1914) amerikai matematikus által az 1860-as években lefektetett szemiotika, a jelek filozófiai tanulmányozásának alapvetéseiből indult ki.

Gerd ARNTZ ikonikus Isotype-piktogramjai ma is megbecsülést élveznek Hollandiában: csempe az Afsluitdijk gátnál
Gerd ARNTZ's iconic Isotype pictograms are still highly esteemed in Holland: tile at the Afsluitdijk dyke
Forrás: Mirko Tobias Schäfer / flickr.com

A kor vezető matematikusai, fizikusai és filozófusai a tudomány összes területére igyekeztek kiterjeszteni egy önellentmondásoktól mentes egyetemes (nyelvi) logika használatát. Az első világháború után az Auguste Comte (1798–1857) pozitivista filozófiájára alapozó logikai pozitivizmus az egyik legjelentősebb iskola volt, mely a „minden háborúnak véget vető háború" megvívására szövetkezett. Fő képviselői Ernst Mach (1838–1916) és Max Planck (1858–1947) tanítványa, a Berlinből érkező Moritz Schlick (1882–1936) köré gyülekeztek Bécsben; a csoportosulás *Bécsi Kör (Wiener Kreis)* néven vált ismertté.

A belső körhöz tartozott a matematikus testvérpár, Hans (1879–1934) és Olga Hahn (1882–1937), utóbbi férje, Otto Neurath (1882–1945) közgazdász-szociológus és a Jénából érkező Rudolf Carnap (1891–1970), akik 1929-ben *Wissenschaftliche Weltauffassung. Der Wiener Kreis* (Tudományos világfelfogás. A Bécsi Kör) címmel a csoport manifesztumát fogalmazták meg. Küldetésük fontos része a „tudományos attitűdön" alapuló prosperáló világ képzetének népszerűsítése volt, melyet a nagyközönségnek tartott előadások formájában igyekeztek megvalósítani.

Bécs forradalmi-újító légköre akkoriban számos kreatív egyéniséget vonzott, köztük Marie Reidemeistert (1898–1986), aki a berlini, müncheni és göttingeni egyetemeken végezte tanulmányait – olyan kiválóságoktól tanult, mint Max Planck és Max Born – az első nők egyikeként, akik számára ezáltal a természettudományos karrier lehetősége is megnyílt. Marie 1924-ben tett látogatást az osztrák fővárosban, hogy az ottani pedagógiai reformmozgalmakat megismerje.

Öccse, Kurt ekkor a Bécsi Egyetemen oktatott, kapcsolatban volt a Bécsi Körrel, és szorgalmazta, hogy a rajzi képzettséggel és tehetséggel is rendelkező Marie találkozhasson Otto Neurathtal, akivel első pillanattól szoros barátságot kötöttek. Közös munkájuk hamarosan megkezdődhetett a Neurath közbenjárásával néhány hónapon belül megalakuló, ma is létező Österreichisches Gesellschafts- und Wirtschaftsmuseum (Társadalmi és Gazdasági Múzeum) kötelékében.

Neurath célja a komplex gazdasági-társadalmi folyamatok elméletektől mentes, tudományos (be)láttatása volt, amihez a szöveg és a kép közös kifejezőerejét kívánta egyesíteni. Ennek mikéntje a kiállítások tablóanyagának elkészítése során kristályosodott ki, és ehhez olyan csapatot gyűjtött, amelynek tagjai a későbbi önálló munkásságukkal nagymértékben hozzájárultak a ma infografikának nevezett műfaj magas szintű műveléséhez és széles körű elterjedéséhez.

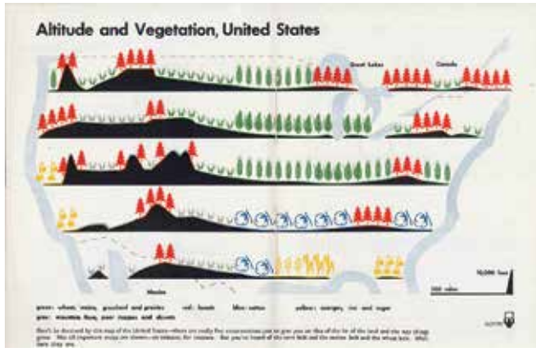

Az Isotype Institute egyik első kiadványának, Lella Secor Florence Only One Ocean Between (Csak egy óceán választja el, 1943) című kötetének illusztrációja | Illustration in one of the first publications of Isotype Institute, Lella Secor Florence's Only One Ocean Between (1943)
Forrás: medium.com

Marie Reidemeister mellett kiemelendő Gerd Arntz (1900–1988) szerepe is, aki az együttműködésük alatt körülbelül négyezer karaktert tervezett, és aki a csoport 1930-as évekbeli holland emigrációja alatt a hágai Központi Statisztikai Hivatalnak (Centraal Bureau voor de Statistiek) kezdett dolgozni, mely élete végéig munkaadója maradt; illetve a diákkorától Neurath mellett önkénteskedő Rudolf Modley-é (1906–1976), aki az Egyesült Államokba vándorolva többek között Margaret Meaddel is közreműködő grafikus és kommunikációs tanácsadó lett.

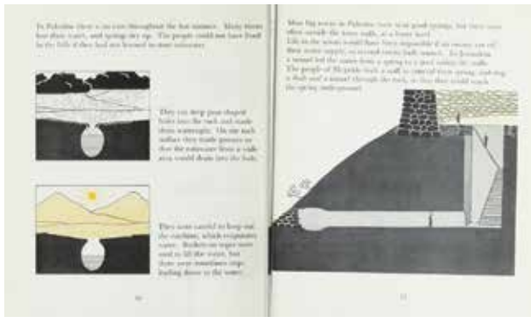

Az ókori Palesztinát bemutató könyv oldalpárja – a világtörténelem képes elmesélése még Otto és Marie NEURATH közös ötlete volt | Pair of pages in the book on ancient Palestine – world history in pictures was a joint idea of Otto and Marie NEURATH
Forrás: Marie Neurath: They Lived Like This in Ancient Palestine. New York, 1965

A kezdetben *Wiener Methode der Bildstatistik* (a képstatisztika bécsi módszere) névvel illetett metódus küldetése az volt, hogy az Ernst Mach által a tudományos gondolkodás fejlődése szempontjából elengedhetetlennek tartott „mesterséges naivitás" állapotát idézze elő a befogadóban. A szimbólumok az adatok sokrétűségét, a különböző elemek konstellációját szemléltették; nem a mindenható tudomány által megfogalmazott egyedüli érvényes kérdésekre adható egyetlen helyes válasz egyirányú közlése volt a cél. Az összefüggések felfedezése és a következtetések levonása a befogadóra volt bízva.

Ezeknek a szimbólumoknak az „olvasása" időigényes tevékenység, melynek gyakorlása Neurathék szándéka szerint a „tudományos attitűd" meggyökeresedését hozza magával, amikor a szemlélő sosem téveszti szem elől, hogy nem az abszolút igazság, hanem valamilyen elmélet vagy a saját kondicionáltsága szerint gondolkodik. A világ dolgairól ilyen módon tájékozódva képessé válunk egy jelenség többféle jelentéstartalmának felfedésére és elfogadására – a vélemények sokaságának békés egymás mellett élése pedig a valós demokrácia és a társadalmi stabilitás alapfeltétele.

A Neurath igazgatásával alig egy évtizedig működő múzeum tevékenysége nemzetközi hírnévre tett szert, de a politikai változások miatt Neurathék 1934-ben Ausztria elhagyására kényszerültek. Hollandiai tartózkodásuk alatt született meg Marie Reidemeister javaslatára a munkásságukat fémjelző Isotype (International System of Typographic Picture Education: tipografikus és képes oktatás nemzetközi rendszere) kifejezés. A mozaikszó egyúttal a görög „isos" – egyenlő/azonos és „typos" – karakter kifejezések jelentését is hordozza, és utal a vizuális

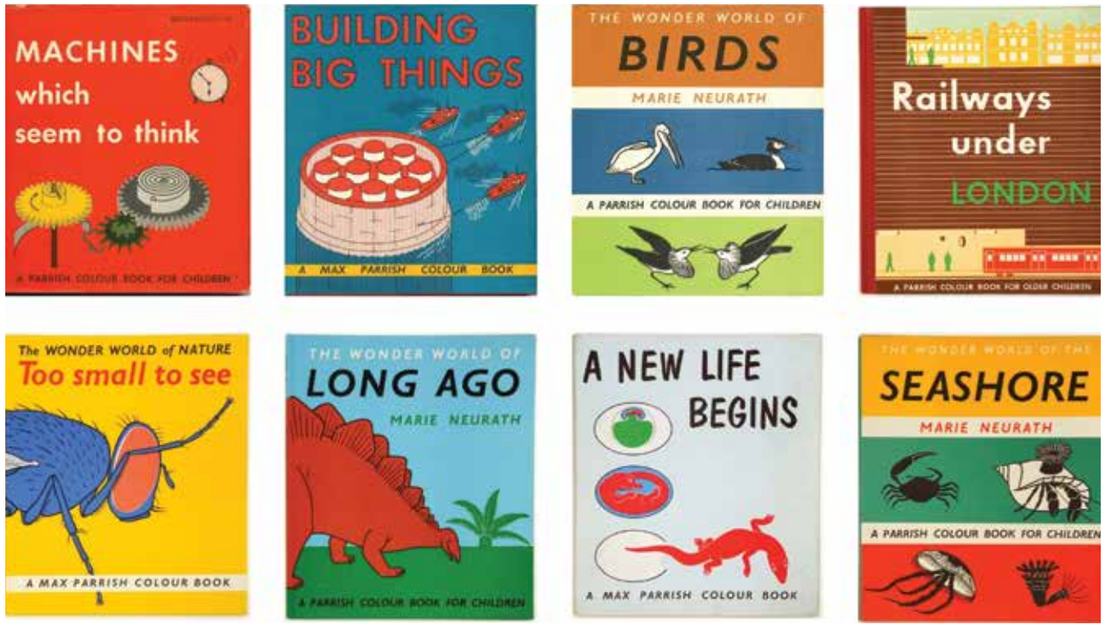

A Marie NEURATH által vezetett Isotype Institute égisze alatt megjelent több mint 80 gyermekkönyv közül néhánynak a borítója
Covers of some of over 80 children's books issued under the aegis of Isotype Institute led by Marie NEURATH
Forrás: marieneurath.org

megjelenítésük egyik fő jellegzetességére: a tárgyalt jelenségek mennyiségét nem az őket jelölő karakter nagyságával, hanem az azonos méretű karaktereknek a kifejezendő mennyiséggel arányos számú ismétlésével érzékeltették.

A hágai emigrációjuk alatt Basic English (Charles Kay Ogden egyszerűsített angol nyelve) nyelven két kötetük jelent meg, a megközelítést bemutató *The International Picture Language. The First Rules of Isotype* (Nemzetközi képnyelv. Az Isotype első szabályai, London, 1936) és a módszert alkalmazó, az emberiségnek a korunkig vezető útját bemutató *Modern Man in the Making* (A modern ember születése, New York, 1939).

Ugyan mindkét könyvet egyedül Neurath jegyezte, már a bevezetőkben egyértelművé vált Marie Reidemeisternek a módszer fejlesztésében játszott kulcsszerepe – a csoportban ő volt német kifejezéssel a Transformierer(in), az a személy, aki a bemutatandó komplex jelenséggel kapcsolatos információt válogatta, szerkesztette, és annak vizualizációjáról a vázlatokat készítette. A Transformierer nem előre megfogalmazott eredmények grafikai kódolását végezte, hanem a vizsgált témát az azt alkotó elemek konstellációjaként szemléltette.

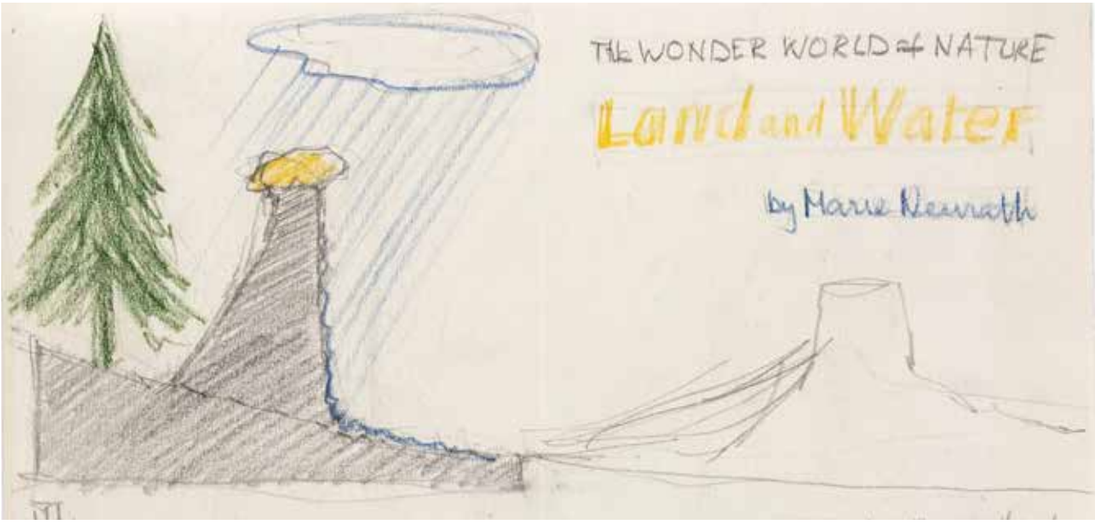

Marie NEURATH vázlata a The Wonder World of Land and Water című gyermekkönyvének (1958) belső borítójához | Marie NEURATH's sketch for the inside cover of her children's book The Wonder World of Land and Water (1958)
Forrás: marieneurath.org

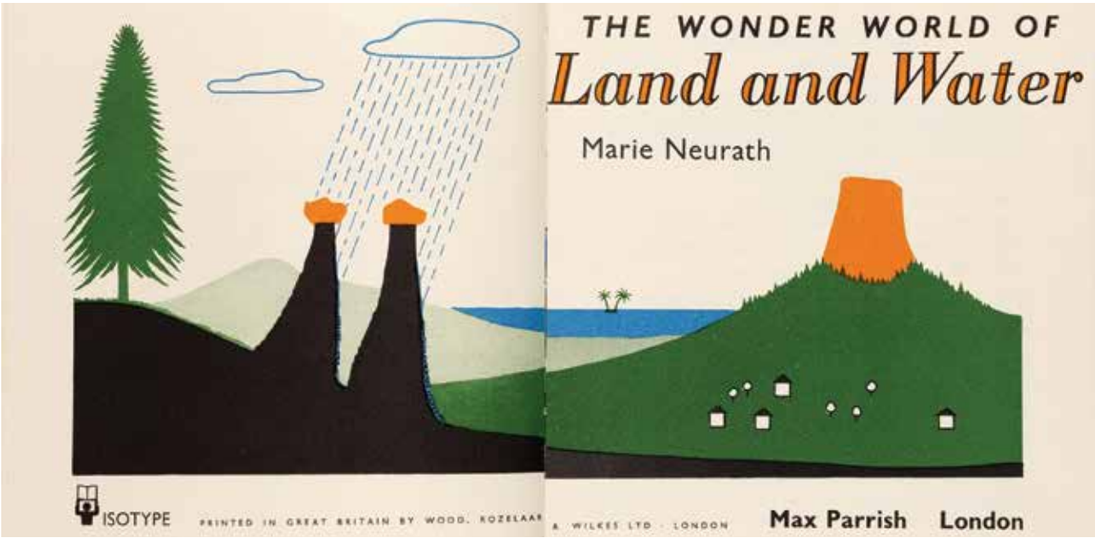

Belső borító Marie NEURATH terve alapján a The Wonder World of Land and Water című gyermekkönyvében (1958), a bal alsó sarokban az Isotype-logóval | Inside cover designed by Marie NEURATH for the children's book The Wonder World of Land and Water (1958), with the Isotype logo in the bottom left corner
Forrás: marieneurath.org

Az oktató szándék miatt a Reidemeisterre háruló feladat az edukátoré volt, aki Neurath definíciója szerint azt tudja meghatározni, hogy mi az érthetőség megőrzése mellett még elhagyható információ. Neurath több helyen kifejtette, hogy a redukció bármilyen formája nem elfogadható a komplex jelenségek ítéletmentes bemutatására. Szerinte a tudomány népszerűsítésének nem a tudomány specializált nyelvének köznyelvre fordítása a kívánatos módszere, hanem az általános ismeretekből kiindulva a felfedezés útján kell végigvezetni a befogadót, mialatt a saját felismeréseit szerezheti meg.

Az Isotype igazi értéke ez a filozófiai és tudományos tartalom: mindezek elmélyült ismerete és folyamatos, évtizedes gyakorlása nélkül a módszer csak grafikai kódolási technikaként alkalmazható. Az eredeti Isotype-küldetés véghez vitele a csoportot gyors egymásutánban érő megpróbáltatások sorozata miatt Marie Reidemester egyszemélyes útja maradt: Olga Neurath egy műtéti komplikációban elhunyt; Gerd Arntznak nem sikerült a kalandos La Manche csatornán való átkeléshez csatlakoznia és elkerülnie besorozását; Marie Reidemeister és Otto Neurath a kémgyanús menekültek számára fenntartott táborokban vesztegelt az Ír-tenger egy szigetén majdnem egy évig. 1941-ben bekövetkező szabadulásuk után rögtön a brit Információs Minisztérium (Ministry of Information) számára kezdtek dolgozni, összeházasodtak, és közösen megalapították és vezették az Isotype Intézetet (Isotype Institute) Oxfordban – Otto Neurath 1945-ben bekövetkezett váratlan haláláig.

Az intézet a fennállásának ezt követő 26 évében nemcsak a megkezdett, illetve tervezett tudományos-ismeretterjesztő köteteket valósította meg, hanem a Marie Reidemeister-Neurath igazgatása alatt tevékenykedő író- és illusztrátorcsapat több mint 80, gyerekeknek szánt könyvet is elkészített. Ezek közül kiemelendő a 17 kötetes 1952 és 1962 között kiadott, 7–10 éveseknek szánt *The Wonder World of Nature* (A természet csodálatos világa); a modern világ fizikai és a technológiai eredményeit 16 kiadványban tárgyaló *Wonders of the Modern World* (A modern világ csodái, 1948–1961) és a tudományos folyamatok magyarázatát vizuális eszközökkel támogató, kifejezetten iskolai felhasználásra tervezett *Visual Science* (Vizuális tudomány, 1950–1952) hatrészes sorozata.

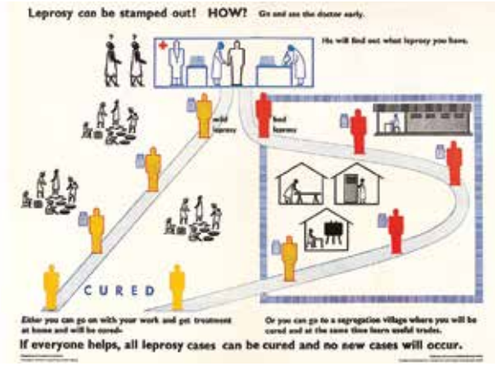

Gerd ARNTZ piktogramjait idéző, Marie NEURATH által Afrikába tervezett, a betegellátás mikéntjét magyarázó szórólap részlete | Detail of a handout designed by Marie NEURATH for Africa, explaining health care with pictorgrams reminiscent of Gerd ARNTZ's | **1955, 19x25,4 cm**
Forrás: Eric Kindel vonatkozó írása az InfoDesign – Brazilian Journal of Information Designban, v. 19, n. 2 (2022), 10.

Az Isotype-misszió másik látványos beteljesítése a politikai önállósódás gyerekkorát élő, egykori brit gyarmati országokban – Ghána, Sierra Leone és Nigéria – az egészség, az oktatás, az élelemtermelés és a demokratikus államiság területein információt nyújtó füzetek, poszterek, propagandaanyagok megjelentetése, ami nemcsak beváltotta, hanem túl is szárnyalta a hozzá fűzött reményeket.

Ugyan Marie Reidemeister-Neurath mellé nem nőtt fel olyan, hozzá hasonlóan a tudomány és a vizualizáció területén egyaránt beható ismeretekkel rendelkező munkatárs, aki az Isotype-munkásságot közvetlenül folytatni vagy megújítani lett volna képes, a hagyaték a csoportosulás minden állomásán (Bécs, Hága, London) jó kezekbe került, erről tanúskodnak a rendezett, kutatható gyűjteményekből összeállított színvonalas kiállítások, kötetek, honlapok és tudományos közlemények.

MÁTHÉ Katalin
környezettervező

Felhasznált irodalom
Gamwell, L.: *Mathematics and Art. A Cultural History.* Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2016.
Kenny, A.: *A New History of Western Philosophy.* Vol. 3. *The Rise of Modern Philosophy.* Clarendon Press, Oxford, 2006.
Kindel, E.: "When things are equal all over the world the symbols can be the same": Isotype in West Africa. *InfoDesign – Brazilian Journal of Information Design*, v. 19, n. 2 (2022), 1–21.
Meggs, P. B.: *A History of Graphic Design*. 2. ed. Van Nostrand Reinhold, New York, 1992 (1983).
Nemeth, E.: Scientific Attitude and Picture Language. Otto Neurath on Visualisation in Social Sciences. In: Heinrich, R. et al (eds.): *Image and Imaging in Philosophy, Science and the Arts*. Vol. 2. Ontos Verlag, Frankfurt – Lancester – Paris – New Brunswick, 2011, 59–83.
Neurath, M.: *They Lived Like This in Ancient Palestine.* Artist: Worboys, E. Franklin Watts, Inc. NewYork, 1965.
Neurath, M. – Kinross, R.: *Die Transformierer. Entstehung und Prinzipen von Isotype*. Niggli Verlag, Salenstein, 2016.
Neurath, O.: *International Picture Language. The First Rules of Isotype*. K. Paul, Trench, Trubner & Co., London, 1936.
Neurath, O.: *Modern Man in the Making*. Secker and Warburg, London, 1939.
Wertheim, M.: *Pythagoras' Trousers. God, Physics and the Gender Wars*. Fourth Estate, London, 1997.

A cikkben közölt képeket a szerző bocsátotta rendelkezésünkre.

Színek nyelvén

HEVESI ANNABELLA BURNT GEOMETRY BÚTORKOLLEKCIÓJA

Hevesi Annabella (az IO Line and Round magyar designmárka egyik alapító tagja[1]) *Burnt Geometry* névre keresztelt bútorkollekciója 2022-ben debütált. A tervező a magyar képzőművészet nemzetközi hírű alkotóinak (Kassák Lajos, Victor Vasarely, a Bauhaus magyar képviselői) és a bonyhádi Zománcművészeti Szimpóziumok, valamint a Pécsi Műhely prominens alakjának, Lantos Ferencnek a munkásságából inspirálódva alkotta meg ezt a négy bútortípusból álló garnitúrát.[2]

A moduláris szerkezetű, közületi *Dedas* ülőbútorcsalád alapvetően egy-, két- és háromszemélyes kanapékból áll, melyek további elemekkel bővíthetők. A fal mellé állítható, magasított háttámlájú darab esetében a meghosszabbított támla szinte falikárpitként funkcionál: gyakorlati szerepe mellett (hangcsillapító hatás) az előképek munkái előtt is tiszteleg. Megidézi Vasarelynek a múlt század második felében készült optikai és alaklélektani kísérleteit, valamint a művész nagy méretű falikárpitjait, Johannes Itten színtani elméleteit és a Bauhaus-mozgalom szellemi törekvéseit, miközben az acéllábak kialakításával a tűzzománcégető kemencékben használt támasztékokra reflektál, amelyekre a frissen zománcmázazott munkákat helyezik. Maga a név is beszédes: utal Lantosnak a pécsi Dél-dunántúli Áramszolgáltató Vállalat (DÉDÁSZ) számítógépközpontján körbefutó, mára sajnálatos módon elbontott tűzzománc frízére (1969), amelyet a Lampart Zománcipari Művek bonyhádi gyáregysége kivitelezett a művész instrukciói alapján. A kanapé a tervező és több magyar kivitelező[3] sikeres együttműködéseként valósult meg a manufakturális jellegű kis szériás gyártás és a fenntarthatóság jegyében. A bútorokat borító kopás- és lángálló Climatex® szövet teljes mértékben újrahasznosítható, és távlati cél, hogy akrillakk helyett természetes anyagot használjanak a fémváz felületkezeléséhez. Az alkotó szándéka az inspirációt adó sík zománcművek plasztikus megjelenítése volt, ezzel lényegében – a saját szavaival élve – „feminizálta" Lantos homlokzatdíszítő zománcfrízeit, megőrizve élénk, alapszínekből építkező színvilágukat. Ez a gesztus a Line and Round hitvallásából is eredeztethető, a logó két betűje ugyanis a férfi (I) és a női (O) princípiumok harmonikus együttélését, a két pólus közötti átjárhatóságot jelképezi. Jóllehet a bonyhádi zománcszimpóziumok alkotói kísérleteivel is rokonítható: kapcsolatot teremteni privát szféra és köztér között, humanizálni a művészetet. „A művészet sajátos nyelv, mely tanítható" – írja Lantos,[4] és mintha ez a belső meggyőződés vezérelte volna Hevesi Annabellát is: egy vizuális jelrendszer megteremtésével, a művészetpedagógia eszközeivel tematizálni a mester gondolatait. A primer színek, a geometrikus minták és ezek ritmikus-kombinatorikus váltakozása a matematika nyelvén is értelmezhető állítások, az egyenesek és a körök a bináris számrendszer kettősségét szemléltetik. Ebben az értelemben a *Dedas* a sík-tér, konceptuális-figurális, vélt-valós viszonyát boncolgató, az op-art művészeti hagyományát továbbörökítő Pauer Gyula (szintúgy a bonyhádi zománcszimpóziumok aktív résztvevője) munkáira is reflektál.

HEVESI Annabella: Burnt Geometry kollekció. Kivitelezők: Kárpitos Partner Group, LumoConcept Kft., NUANS Textil Kft., EMA-LION Bonyhádi Zománcárugyár Kft., DeKa Bútor Kft., Alu-Technika Kft., JAB ANSTOETZ Group, BER-TIB Fémnyomó Bt.
Annabella HEVESI: Burnt Geometry collection. Producers: Kárpitos Partner Group, LumoConcept Kft., NUANS Textil Kft., EMA-LION Bonyhádi Zománcárugyár Kft., DeKa Bútor Kft., Alu-Technika Kft., JAB ANSTOETZ Group, BER-TIB Fémnyomó Bt. I **2022**
Render: Hevesi Annabella

HEVESI Annabella: Dedas fotel. Kivitelezők: Kárpitos Partner Group és NUANS Textil Kft., kárpit: JAB ANSTOETZ Group
Annabella HEVESI: Dedas armchair. Producers: Kárpitos Partner Group and NUANS Textil Kft., upholstery: JAB ANSTOETZ Group
2022, szénacél, rétegelt lemez, lágy PU-hab, flíz, kárpit, kárpitozás, 97x94x81 cm
Fotó: Rácmolnár Milán, HFDA

HEVESI Annabella: Dedas kanapé akusztikus panelekkel. Kivitelezők: Kárpitos Partner Group és NUANS Textil Kft.
Annabella HEVESI: Dedas sofa with acoustic panels. Producers: Kárpitos Partner Group and NUANS Textil Kft.
2022, szénacél, rétegelt lemez, lágy PU-hab, flíz, nyomott kárpit, szublimációs nyomtatás, kárpitozás, 300x230x70 cm
Render: Hevesi Annabella

HEVESI Annabella: Dedas kanapé. Kivitelezők: Kárpitos Partner Group és NUANS Textil Kft., kárpit: JAB ANSTOETZ Group
Annabella HEVESI: Dedas sofa. Producers: Kárpitos Partner Group and NUANS Textil Kft., upholstery: JAB ANSTOETZ Group | **2022, szénacél, rétegelt lemez, lágy PU-hab, flíz, kárpit, kárpitozás, 97x230x81cm**
Fotó: Rácmolnár Milán, HFDA

A gyártás során jó néhány szakmai bravúrt alkalmaztak. A kanapé szivacsszerkezete vágással készült, így szükségtelen a költséges öntőszerszámok előállítása. A kárpitot láthatatlan varrással dolgozták el, a külső és belső háttámla elemei pedig egyedi módon illeszthetők egymáshoz és az idő múlásával könnyedén cserélhetők.

HEVESI Annabella: Roly-Poly lámpák. Kivitelezők: LumoConcept Kft., EMA-LION Bonyhádi Zománcárugyár Kft., BER-TIB Fémnyomó Bt.
Annabella HEVESI: Roly-Poly lamps. Producers: LumoConcept Kft., EMA-LION Bonyhádi Zománcárugyár Kft., BER-TIB Fémnyomó Bt.
2022, szénacél, fémnyomott, tűzzománcozott, 83 x Ø 20 cm, 57 x Ø 20 cm, 159 x Ø 20 cm
Render: Hevesi Annabella

A játékos fantázianevű *Roly-Poly* lámpacsalád asztali és sorolható függőlámpákból áll. Koloritjában ugyancsak Lantos munkáira, vagy egy korábbi előkép, Kassák Lajos képarchitektúráira rímel. Hevesi a zománcozott lámpatestekkel a bonyhádi alkotótáborok alkotásait és a Kádár-korszak fém gyerekjátékait (keljfeljancsi) idézi meg, de a tárgyak számomra a bonyhádi táborokhoz szintén több szállal kötődő Fajó János plasztikáival és játékaival is párhuzamba állíthatók. A lámpák fejlesztéséért a LumoConcept felelős, a zománcozást a ma is működő bonyhádi gyárban végzik. A függőlámpa jelenleg hat egymáshoz kapcsolódó elemből áll, de a sorolható komponensek száma valójában végtelen.

A *Vanishing Cabinet* szekrény egyelőre prototípusként létezik. A tervezőt saját elmondása szerint Lantos Ferenc *Tulipán*jai, Korniss Dezső szűrmotívumai és Keserü Ilona *Szuszék-tanulmány*a (1969) ihlették, de a szekrénykorpusz formai előképeként akár a késő gótikus szárnyas oltárok is felidézhetők. Erre az allúzióra a mesebeli név is ráerősít: a korpusz titkot rejt, a kinyilatkoztatást csak ünnepi alkalmakkor ismerhetjük meg. Maga a tulipán is szimbolikus jelentésű, a magyar népművészetben (is) a nőiség, az anyaság, a szerelem megtestesítője. Nem véletlenül díszítették vele az úgynevezett tulipános ládákat (kelengyeládák) a 19. században.

A fenntarthatóság a szekrény esetében is fontos szempont, az anyagában színezett MDF-lapokat természetes olajjal kezelték, a felületképzést biztosító linóleumot pedig növényi összetevőkből préselték.

A *Dad's Fence* paraván a *Burnt Geometry* kollekció talán legegyedibb darabja, a fémkeretet kitöltő mezők kialakítása ugyanis mindig más és más lemezipari hulladékból történik, nincs két egyforma mintázatú darab. A tervező itt nem támaszkodott konkrét formai előképekre, sokkal inkább a Kádár-korszak kerítéskultúráját idézte meg, és megalkotta a szabadtéri térelválasztók beltéri parafrázisát, mintegy rehabilitálva a közelmúlt szociokulturális lenyomatait. A lábak megmunkálása hasonló a *Dedas* kanapéhoz, a zománcozásnál alkalmazott támasztékokat juttatja eszünkbe.

HEVESI Annabella: Dad's Fence. Kivitelezők: Alu-technika Kft., IO LINE AND ROUND Kft. | Annabella HEVESI: Dad's Fence. Producers: Alu-technika Kft., IO LINE AND ROUND Kft. | **2022, lemezipari hulladék, lézervágás, stancolás, lakatosmunka, 210x120x2 cm**
Render: Hevesi Annabella

A kollekció elemeinek továbbgondolása folyamatosan zajlik, beleértve a technikai megoldások fejlesztését is.

FARKASDY Melinda
művészettörténész

1. A márka másik alapító tagja Bella Gábor.
2. A közölt adatokat a Hevesi Annabellával készített interjú és az IO honlapján olvasható információk szolgáltatták. Ezúton is köszönöm a művész segítségét, valamint a rendelkezésemre bocsátott anyagokat.
3. Az IO együttműködő partnere a Kárpitos Partner Group volt. A mintázott kárpitot a NUANS Textil Kft. készítette.
4. A művész ars poeticája, ahogy a honlapján olvasható. http://apagyi-lantos.hu/lantos-ferenc/ – Hozzáférés: 2022. november 23.

Hírek

Kádár (játék)katonái – Játék és hatalom. A Budapesti Történeti Múzeum Vármúzeumában múlt év őszén nyílt kiállítás még 2023. március 15-éig látogatható. A tárlat visszavisz bennünket a 20. század fröccsöntött műanyag figuráinak világába. A kiállítás bemutatja azt a világot, amely 1945 után egybeesett a hidegháború időszakában a műanyag játékok robbanásszerű elterjedésével. A 20. század folyamán a mindenkori hatalom a világ minden táján a játékokban, így a katonafigurákban is eszközre lelt a társadalom világképének formálásához. A tárlat arról is mesél, hogy miről és hogyan készültek, illetve nem készültek játék figurák szerte a világban és Magyarországon.

Fotó: BTM Vármúzeum

25 éves a Vásárhelyi Kerámia Szimpózium címmel 2023. január 22-én nyílt kiállítás a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeumban. A negyedszázados múltra visszatekintő szakmai fórum jubileumi tárlatára a szimpózium igen gazdag gyűjteményéből válogatták a tárgyakat. Hódmezővásárhelyen a működő gyárak, porcelángyárak támogatják a művésztelepet. A szimpóziumokon nagy technikai kemencék állnak a művészek rendelkezésére, hogy a legmodernebb technikai feltételek mellett, innovációkat bemutatva alkothassanak. A március 26-ig megtekinthető kiállításon a világ mintegy ötven keramikusművészének közel nyolcvan műtárgya tekinthető meg. 2023. március 22-én, *A kerámiaművészet 10 000 éve Hódmezővásárhelyen* címmel a rendezők nemzetközi konferenciát is szerveznek Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatalának dísztermében.

Fotó: Kutak Adrienn

Glass Focus címmel csoportos kortárs nemzetközi üvegművészeti kiállítás nyílt 2023. január 19-én a veszprémi Dubniczay-palotában a Művészetek Háza szervezésében. A kiállításon George William Bell, Alexander Kirkeby, Pattantyús Gergely és Telegdi Balázs legújabb alkotásaiból láthatunk válogatást. A kiállítás a Dán Királyság Nagykövetségének közreműködésével valósult meg. A kiállítók közül mindannyian kísérletező művészek, akik az üvegművészet hagyományaiból is merítenek. Hárman közülük a Royal Danish Academy design szakján végeztek. Pattantyús Gergely, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem tanára, azon kevesek egyike, aki műhelyében üvegfújással foglalkozik. A kiállításon olyan művek is láthatók, melyek még soha nem szerepeltek a nyilvánosság előtt. A tárlat a Veszprém–Balaton 2023 Európa Kulturális Fővárosa projekt támogatásának köszönhetően valósult meg, és április 16-ig látogatható.

Fotó: Veszprémi Turisztikai Nonprofit Kft.

Katona Szabó Erzsébetnek, az MMA rendes tagjának műveiből nyílt kiállítás *Velúr* címmel a Műcsarnok Box termében. A tárlaton válogatás látható az elmúlt több mint húsz év bőrkollázsaiból. A Ferenczy Noémi-díjas textilművész alkotásaiban összefonódik a képző- és az iparművészet, kosztümöket, faliszőnyegeket és gobelineket tervez, nagy méretű bőrkollázsokat és bőrdobozokat formál. Haiku verseket komponál, és papírkollázsokat készít Shakespeare szonettjeihez. Mágikus töltetű bőrkollázsain és bőrdobozain a 20. században kialakult konstruktív és az organikus szemlélet egyformán hangsúlyos. A 2023. február 10-én nyílt tárlat március 26-ig látogatható. A képen Katona Szabó Erzsébet *A kék átöleli a pirosat* című bőrkollázsa.

Fotó: Neumann Ildikó

OtthonDesign – 11. Otthonteremtési szakkiállítás nyílik március 29-én a Hungexpo területén. Az április 2-ig zajló esemény fókuszában a fenntarthatóság és az energiahatékonyság áll. Az OtthonDesign célja a lakberendezési trendek és a hazai designkultúra bemutatása. A kiállításon a Fabunio – a Magyar Fa- és Bútoripari Unió – által szervezett konferenciára és egyéb szakmai programra, bemutatóra is sor kerül, ezeken a hazai bútorgyártás, bútortervezés és bútortervező-képzés is figyelmet kap.

A XXV. Vásárhelyi Kerámia Szimpózium reménység témájú beszámoló kiállítása 2023. március 30-ig tekinthető meg a Hódmezővásárhelyi Nemzetközi Kerámia Központban. A szimpóziumon részt vevő művészek Albert Ildikó, Hertel Katalin, Kiszely Mária, Kun Éva, Kutak Adrienn, Teresa Langerova, Nagy-György Ágnes, Pannonhalmi Zsuzsa, Sebesi István és Tomay Katalin voltak.

Proletárművész? Bohém? Biró Mihály (1886–1948) grafikái címmel nyílt meg a *A magyar plakát mesterei* sorozat legújabb kiállítása a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumban. Biró alakja köré a meggyőződéséért üldözött proletárművész imázsát építette a művészettörténet-írás, holott egyénisége sokkal színesebb volt ennél. A kiállítás Biró Mihály művészetének többarcúságát mutatja be olyan jelentős közgyűjtemények anyagából válogatva, mint a Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, a Magyar Nemzeti Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár. E gyűjtemények és a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum műtárgyai, valamint a kiállításban pörgő archív filmrészletek visszarepítik a látogatót a művész száz évvel ezelőtti világába. A tárlat 2023. május 21-ig látogatható.

Fotó: Nagy Géza

Székátiratok. Kortárs széktanulmányok az AU Műhelytől. A Néprajzi Múzeum múlt év őszén nyílt időszaki kiállításának kiindulópontja a Bútorgyűjteményben található 1200 szék formai és gondolati tere. A tárlat célja a gyűjteményi tudás, a kortárs építészet és design kifejezési formáinak ötvözése. A tudományos és művészeti projekt múzeumi kutatók és a kortárs építészek hosszú távú közös munkáján alapul. A kiállítás nyitvatartását meghosszabbították, 2023. április 30-ig még megtekinthető.

Megalakult a Magyar Művészeti Akadémia első regionális munkacsoportja Győrben 2022. december 15-én. Vezetőjéül Hefter László Pannonhalmán alkotó üvegművészt, az MMA rendes tagját választották meg. A regionális elnök vezette munkacsoport feladata lesz, hogy figyelemmel kísérje, segítse környezetében az egyéni és közösségi művészeti és művészetelméleti tevékenységet, a helyi alkotómunkát és a kulturális értékteremtést, ezzel is szolgálva a regionális művészeti munka fejlesztését, színvonalának emelését.

A Magyar Képzőművészeti Egyetem folytatja művészeti szabadegyetemi sorozatát. 2023 tavaszán a kortárs művészet aktuális tendenciái állnak az *Art/Ma* kurzus középpontjában. A tíz előadás átfogó képet ad arról, hogy a hagyományos és új műfajokat, médiumokat milyen jelenkori törekvések jellemzik. Valamennyi előadást más-más előadó tart, akik maguk is kortárs alkotóművészek. Előadásaik során kibontakoznak előttünk a portré- és tájképfestészet, a kép- és tervezőgrafika, a szobrászat, a tér- és tájművészet, az installáció, a médiaművészet és a látványtervezés legfrissebb irányai. A tanfolyam kezdete: 2023. március 9. A képen Kristof Kintera installációja.

Fotó: mke.hu

MAGYAR IPARMŰVÉSZET

HUNGARIAN APPLIED ARTS 2023/1

FŐSZERKESZTŐ:
Simonffy Szilvia – *művészettörténész*

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:
Dávid Katalin – *művészettörténész*
Dvorszky Hedvig – *művészettörténész*
Ernyey Gyula – *designer, szaktörténész*
Feledy Balázs – *művészetkritikus*
Mascher Róbert – *designer*
Mezei Gábor – *belsőépítész*
Ritoók Pál – *művészettörténész*
Schrammel Imre – *keramikus és porcelántervező*
Szenes István – *belsőépítész*
Tóth Zoltán – *fémműves tervezőművész*

OLVASÓSZERKESZTŐ:
Antal Mariann

SZERKESZTŐK:
Szabó Emma Zsófia – *művészettörténész*
Veress Kinga – *művészettörténész*
Wehner Viola – *művészettörténész*

HÍRSZERKESZTŐ:
Veress Kinga

FORDÍTÓ:
Pokoly Judit

FELELŐS KIADÓ:
Nemzeti Művészeti és Kulturális Kapcsolatok Alapítványa

GAZDASÁGI VEZETŐ:
Anda Judit
Telefon: +36 20 299 0767

LAPALAPÍTÓK:
Fekete György
N. Dvorszky Hedvig
Schrammel Imre

SZERKESZTŐSÉG:
1034 Budapest, Makovecz Imre utca 25.
Telefon/fax/üzenetrögzítő: (+36 1) 400 7897
Szerkesztőségi asszisztens: **Nagy-Bozsoky Anna**
Fogadóóra: *előzetes egyeztetés szerint.*
E-mail-cím: magyariparmuveszet@gmail.com
Honlap: www.magyar-iparmuveszet.hu

E szám lapzártája: 2023. február 8.
Arculatterv: **Scherer József**
Grafikai tervezés: **Nagy Norbert**
Nyomás: **VIRTUOZ Kiadó és Nyomdaipari Kft.**

facebook.com/magyariparmuveszetfolyoirat

A folyóiratban közölt szövegek és fotók szerzői jogvédelem alatt állnak. Utánnyomásuk, fénymásolóval való sokszorosításuk csak a kiadó előzetes hozzájárulásával engedélyezett.

HU ISSN 1217-839X (nyomtatott)
HU ISSN 1588-0591 (online)

Évente nyolcszor megjelenő folyóirat
Új folyam 30. – 2023/1 (március)

A MAGYAR IPARMŰVÉSZET AZ ALÁBBI MÚZEUMOKBAN, GALÉRIÁKBAN ÉS KÖNYVESBOLTOKBAN KAPHATÓ

FISE Galéria – Fiatal Iparművészek Stúdiója Egyesület
(1054 Budapest, Kálmán Imre utca 16.)
FUGA Budapesti Építészeti Központ (1052 Budapest, Petőfi Sándor utca 5.)
HEFTER Galéria és Stúdió (9090 Pannonhalma, Tóthegy utca 11/A)
Írók Boltja (1061 Budapest, Andrássy út 45.)
Műcsarnok (1146 Budapest, Dózsa György út 37.)
Művészetek Háza Veszprém, Dubniczay-palota (8200 Veszprém, Vár utca 29.)
Művészetek Háza Veszprém, Modern Képtár – Vass László Gyűjtemény
(8200 Veszprém, Vár utca 3–7.)
Palmetta Design és Textilművészeti Galéria
(1111 Budapest, Bartók Béla út 30.)
Ráth György-villa (1068 Budapest, Városligeti fasor 12.)
Savaria Megyei Hatókörű Városi Múzeum
(9700 Szombathely, Kisfaludy Sándor utca 9.)
Schrammel-gyűjtemény (9700 Szombathely, Thököly Imre utca 20.)
Szombathelyi Képtár (9700 Szombathely, II. Rákóczi Ferenc utca 12.)

KÜLFÖLDÖN TERJESZTI:
Batthyány Kultur-Press Kft.
H–1014 Budapest, Szentháromság tér 6.
Tel.: (+36 1) 489 0120, (+36 1) 212 5303

Egy példány ára: 1390 forint.
Előfizetési díja egy évre: 10 000 forint.

A lap előfizethető a Nemzeti Művészeti és Kulturális Kapcsolatok Alapítványa 10402166-21629389-00000000 számlaszámán vagy a szerkesztőségtől kért postautalványon.

E számunk megjelenését a Nemzeti Kulturális Alap Iparművészet Kollégiuma és a Magyar Művészeti Akadémia támogatta.

MAGYAR ÖRÖKSÉG

ANIMÁCIÓ | BELSŐÉPÍTÉSZET | BŐRMŰVESSÉG | DIGITÁLIS MŰVÉSZETEK
DIVATTERVEZÉS | IPARI FORMATERVEZÉS
KÁRPITMŰVÉSZET | KERÁMIA- ÉS PORCELÁNMŰVÉSZET | KÖRNYEZETTERVEZÉS
LÁTVÁNYTERVEZÉS | ÖTVÖSSÉG ÉS FÉMMŰVESSÉG | TERVEZŐGRAFIKA
TEXTILMŰVÉSZET | ÜVEGMŰVÉSZET

MAGYAR IPARMŰVÉSZET

2018. DECEMBERTŐL MEGÚJULT FORMÁBAN

Nemzeti Kulturális Alap

Magyar Művészeti Akadémia

A folyóirat ára: 1390 Ft

HU ISSN 1217-839X

9 771217 839004